

Imigranci ekonomiczni i przymusowi w Nowym Sączu

Ekspertyza dotycząca sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w czterech wybranych gminach Małopolski wraz ze wskazaniem barier w integracji imigrantów opracowana w ramach projektu nr 12/14-2022/OG-FAMI pn. „Małopolska otwarta” współfinansowanego z Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI)

Jan Brzozowski, Svitlana Luchik-Musiyezdova, Marcin Stonawski

Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Sierpień 2023

Spis treści

1. Wykaz określeń i skrótów	3
2. Wprowadzenie	4
3. Stan i struktura populacji imigrantów w Nowym Sączu według najnowszych danych rejestrowych	7
4. Rynek pracy	23
5. Opieka nad dziećmi migrantów	31
6. Nauka języka polskiego i edukacja wielokulturowa.....	35
7. Dostęp do usług zdrowotnych.....	39
8. Kwestie bytowe.....	41
9. Relacje społeczne.....	45
10. Podsumowanie	48
Literatura	50
Aneksy – spisy wywiadów, rysunków i tabel.....	52

1. Wykaz określeń i skrótów

EFTA – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu

NSP – Narodowy Spis Powszechny

MUW – Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie

SUP – Sądecki Urząd Pracy

Uchodźcy z Ukrainy – w niniejszym opracowaniu termin ten odnosi się do obywateli Ukrainy oraz członków ich rodzin niebędących obywatelami Ukrainy, którzy przyjechali do Polski z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa; mimo iż formalnie osoby te nie posiadają statusu uchodźcy, używamy tego określenia, aby adekwatnie oddać specyfikę tej grupy

UE – Unia Europejska

UKR (status/PESEL) – specjalny numer PESEL nadawany obywatelom Ukrainy, którzy wjechali na terytorium Polski od 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym w ich kraju i którzy zgłosili zamiar pozostania w Polsce

UM – urząd miasta

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2. Wprowadzenie

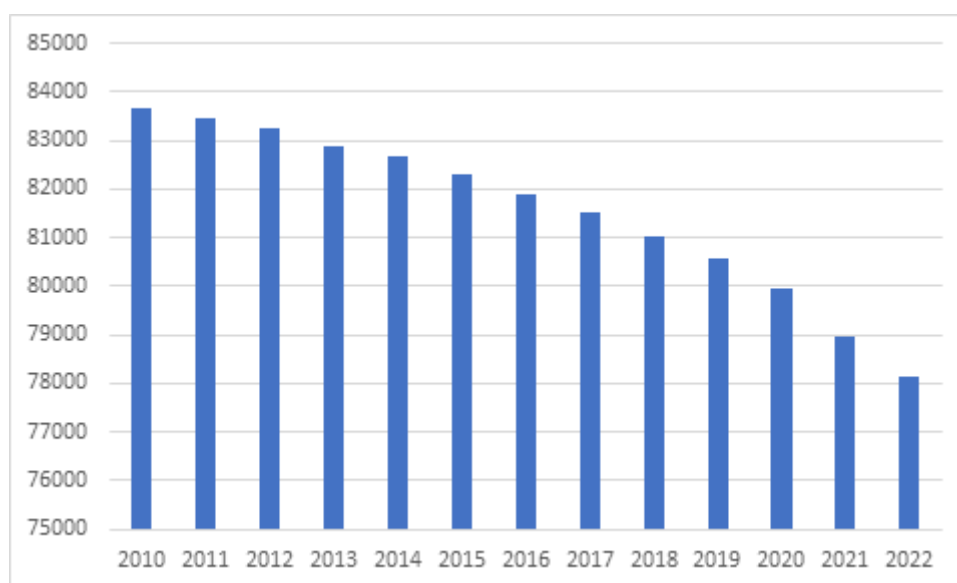
Niniejszy raport jest częścią szerszego przedsięwzięcia badawczego, a mianowicie realizowanych w ramach projektu „Małopolska otwarta” badań nad integracją imigrantów i migrantów przymusowych w wybranych lokalizacjach w województwie małopolskim. Nasze opracowanie poświęcone jest miastu Nowy Sącz a także – tam, gdzie jest to również możliwe – sytuacji w całym podregionie sądeckim (obejmującym powiaty: gorlicki, limanowski, nowosądecki i Miasto Nowy Sącz). Zespół badawczy realizował w lipcu 2023 r. badania terenowe, w ramach których przeprowadzono pogłębione wywiady semi-ustrukturyzowane zarówno z ekspertami - Polakami, którzy na co dzień, w związku ze swoją aktywnością wchodzili w interakcję z cudzoziemcami (przedstawiciele instytucji administracji lokalnej, regionalnej i centralnej, pracodawcy, działacze organizacji pozarządowych), a także z samymi cudzoziemcami – zarówno imigrantami ekonomicznymi, jak i osobami, które zmuszone zostały do opuszczenia Ukrainy po agresji rosyjskiej na to państwo po 24 lutego 2022 r. i zostały w Polsce objęte ochroną tymczasową. Pełny spis respondentów zawarto w aneksie. Wykorzystano również dane zastane, w tym dane z rejestrów Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz z innych rejestrów administracyjnych.

Nowy Sącz jest opisywany w literaturze z zakresu studiów regionalnych jako miasto średnie, które mimo zagrożeń związanych z reformą administracyjną (likwidacja województwa nowosądeckiego w 1999 r.) i postępującym uzależnieniem w tym aspekcie od Krakowa, wykorzystało swoje szanse na rozwój gospodarczy (Szmit, 2013). Nowy Sącz i cały podregion sądecki charakteryzuje się dużym udziałem rolnictwa i turystyki w regionalnej gospodarce, natomiast udział przemysłu jest stosunkowo niewielki, za to reprezentowany przez kilka dużych i średnich firm. Są to w szczególności: grupa Fakro (produkcja okien dachowych i innych produktów w branży budowlanej), Gold Drop (producent środków czystości i detergentów), Konspol (produkcja wyrobów z mięsa, przetwórstwo drobiu), Koral (produkcja lodów), Newag (produkcja i modernizacja taboru szynowego), Wiśniowski (produkcja bram i ogrodzeń), Dako (producent okien i bram garażowych), Erbet (usługi budowlane), IKER (producent mebli), czy Ramex (markety budowlane). Oprócz nich w regionie dominuje drobna przedsiębiorczość, w tym firmy z branży budowlanej, transportowej, handel hurtowy i detaliczny (Oleksy-Gębczyk i inni, 2022). Wspomniana w tym miejscu specyficzna kompozycja regionalnej gospodarki i rynku pracy ma znaczący wpływ na wielkość i strukturę

populacji cudzoziemskiej przebywającej na Sądecczyźnie i w mieście Nowy Sącz przed i po 24 lutego 2022 r., a więc po agresji Rosji na Ukrainę i rozpoczęcie kryzysu uchodźczego.

Pod względem demograficznym Nowy Sącz i podregion sądecki są obszarami o malejącej liczbie ludności (Michalec, 2023). Według danych spisowych Nowy Sącz utracił w 2021 3,6% ludności w porównaniu z rokiem 2011 (Szlubowska, 2023). W przypadku danych dotyczących zameldowania ubytek jest jeszcze większy (zob. rys. 1): między 2010 a 2022 r. liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały w mieście zmniejszyła się o 5542 osoby, a więc o 6,6%, osiągając – symbolicznie – już poniżej 80 tys. osób (78138 osób w 2022 r.).

Rysunek 1. Liczba mieszkańców Nowego Sącza (osoby zameldowane na pobyt stały)

Źródło: Michalec (2023)

Nie są to jednak zmiany wywołane wyłącznie suburbanizacją, a więc migracjami na obszary podmiejskie – podobne ubytki w regionie odnotowały też Piwniczna-Zdrój (spadek o 5,4% między 2011 a 2021 r.) oraz Krynica-Zdrój (spadek o 6,3% w analogicznym okresie, cf. Szlubowska, 2023). Wydaje się więc, że głównym czynnikiem odpowiedzialnym za depopulację Sądecczyzny w pierwszej, ale przede wszystkim drugiej, dekadzie XXI wieku jest migracja – zarówno wewnątrz Polski, jak i migracja zagraniczna ludności. Świadczą o tym wyniki badań prowadzone nad emigracją Małopolan w okresie tzw. emigracji poakcesyjnej, a więc po wejściu Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Z analiz przeprowadzonych przez Centrum Doradztwa Strategicznego w 2010 roku wynika, że w latach 2004-2009

doświadczenie emigracyjne¹ miało 7,4% gospodarstw domowych w mieście Nowy Sącz, 11,6% w powiecie nowosądeckim, 13,2% w powiecie gorlickim i aż 13,7% w powiecie limanowskim (Bieńkowska i inni, 2010). Jest to o tyle istotne, że mająca bogate doświadczenia z emigracją Sądeczczyzna – region ten przecież doświadczał intensywnego odpływu migrantów za granicę począwszy od XIX wieku, poprzez okres międzywojenny (Kozłowska, 1970) aż po czasy najnowsze – powinna w sposób naturalny skorzystać i być otwartą na potencjał imigrantów przybywających na te tereny od 2015 roku.

W tym jednak kontekście konieczne jest niestety wspomnienie o wydarzeniach z lat 2015-2016. Wtedy to, w związku z kryzysem migracyjnym w UE i propozycjami relokacji uchodźców z Syrii i innych krajów Bliskiego Wschodu, zarówno w Nowym Sączu jak i w innych miejscowościach (Limanowa, Piwniczna-Zdrój) organizowane były demonstracje przeciwko przyjmowaniu takich uchodźców. Najszerzej w mediach były komentowane wydarzenia z Piwnicznej-Zdroju, w której to miejscowości jeden z właścicieli pensjonatów wystartował w przetargu Urzędu ds. Cudzoziemców na zapewnienie miejsc dla uchodźców w ośrodkach wypoczynkowych. W rezultacie 17 stycznia 2016 r. przed Urzędem Gminy, przy współudziale Młodzieży Wszechpolskiej, zorganizowano demonstrację, w której wzięło udział około 200 osób. Mimo, iż Urząd ds. Cudzoziemców oraz burmistrz Piwnicznej zapewniali, że do ośrodków trafią wyłącznie Ukraińcy lub osoby z terenów byłego ZSRR, pojawiły się hasła: „Sądeczanie przeciw imigrantom”, albo: „Nie nasze wojny, nie nasza kultura, nie nasi imigranci, Nasze miasto, nasz Beskid Sądecki, nasze zasady” (Starosądeckie Info, 2016). Protesty okazały się skuteczne – już kilka dni później przetarg unieważniono (Wrona, 2016). Sama skala tych demonstracji pokazała jednak potencjalne problemy: niewątpliwie w regionie Sądeczczyzny istniały środowiska zdecydowanie przeciwne cudzoziemcom i ich pobytowi tamże. W naszym raporcie postaramy się również odnieść i do tego problemu: wiemy bowiem doskonale z doświadczeń innych krajów, że postawa społeczeństwa przyjmującego wobec cudzoziemców jest niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na sukces lub porażkę ich integracji w miejscu docelowym.

Niniejszy raport ma strukturę tematyczną: pierwszy podrozdział poświęcony jest analizie danych rejestrowych dotyczących populacji cudzoziemców, w tym z bazy PESEL oraz z rejestru Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Następnie ta wstępna analiza danych zbiorczych została uzupełniona analizą wywiadów przeprowadzonych zarówno z Polakami wchodzącymi

¹ A więc wyjazd z gospodarstwa domowego minimum 1 osoby na okres co najmniej 3 miesiące, przy czym dla wielu migrujących okres wyjazdu był dłuższy, a w skrajnych przypadkach zamienił się na migrację osiedleńczą.

w kontakt z cudzoziemcami, jak i z cudzoziemcami – imigrantami ekonomicznymi i przymusowymi mieszkającymi w Nowym Sączu. Dlatego poszczególne podrozdziały poświęcone są kolejno zagadnieniom: rynku pracy, opieki nad dziećmi, edukacji, dostępu do usług zdrowotnych, kwestii bytowych i relacji społecznych. Raport kończy się podsumowaniem zawierającym najważniejsze wnioski z badań.

3. Stan i struktura populacji imigrantów w Nowym Sączu według najnowszych danych rejestrowych

W niniejszym podrozdziale opisany został stan liczebny oraz struktura populacji obcokrajowców mieszkających w Nowym Sączu w 2023 roku według istotnych charakterystyk społeczno-ekonomicznych. Obcokrajowcy definiowani są tutaj jako osoby posiadające obywatelstwo inne niż polskie.

Pierwsze z nich to dane o zameldowaniach stałych i czasowych pochodzące z Urzędu Miasta Nowy Sącz (stan na lipiec 2023 r.). Drugim źródłem jest baza obcokrajowców legalizujących pobyt na terytorium Polski prowadzona przez Małopolski Urząd Wojewódzki (stan na 15 czerwca 2023 r.). Ostatnim z wykorzystanych źródeł są dane z bazy osób ubezpieczonych administrowanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (stan na 31 maja 2023 r.). W tym miejscu należy podkreślić, że dane z ZUS są przyporządkowane do konkretnych obszarów, w tym przypadku miasta na prawach powiatu - Nowy Sącz, na podstawie adresu płatnika. Oznacza to, zgodnie z informacjami podanymi przez respondentów w części raportu bazującej na badaniach terenowych i danych z wywiadów, że w istocie wielu imigrantów widniejących w rejestrze ZUS z afiliacją nowosądecką, niekoniecznie musi mieszkać i pracować na terenie miasta czy powiatu.

Informacje o populacji Ukraińców uzupełniliśmy danymi z rejestru obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy (UKR - stan na 3 lipca 2023 r.). Dodatkowo w związku z publikacją wstępnych danych z Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. przez Główny Urząd Statystyczny prezentujemy dostępne informacje o obcokrajowcach i pozostałych mieszkańcach Nowego Sącza, którzy zostali objęci spisem ludności.

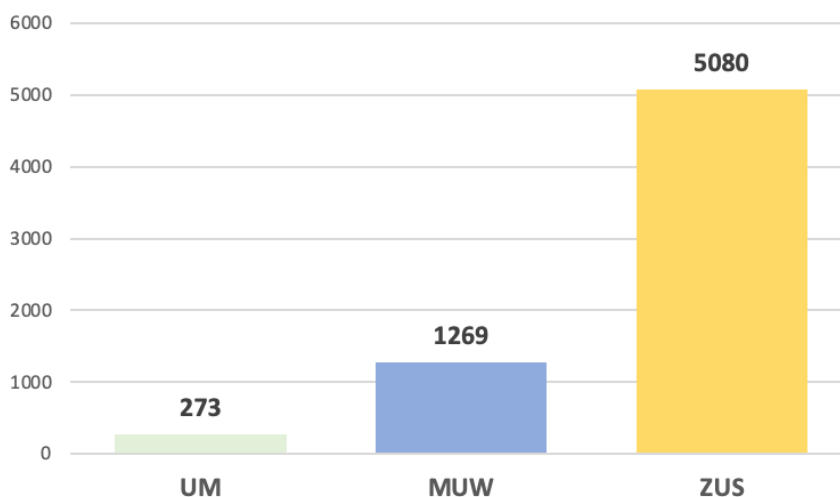
Liczba obcokrajowców w Nowym Sączu

Przeprowadzona analiza wskazuje na istotną różnicę w zawartości rejestrów prowadzonych przez Urząd Miasta (UM), Małopolski Urząd Wojewódzki (MUW) oraz Zakład Ubezpieczeń

Spółecznych (ZUS) pod względem liczby cudzoziemców przebywających i pracujących na terenie Nowego Sącza. Pierwsze źródło podaje 273 osób, drugie wskazuje na natomiast liczebność prawie pięciokrotnie większą – 1269 osób. Dane ZUS z kolei podają wartość ZUS około czterokrotnie wyższą niż MUW – 5080 osób. Gdyby wszystkie pracujące osoby z bazy ZUS mieszkały w Nowym Sączu, stanowiłyby około 5-6% całej populacji tego miasta. Prezentacje danych o liczebności należy uzupełnić o informacje o uchodźcach ukraińskich pochodzące z rejestru UKR. Według tej bazy na terenie miasta przebywało 1405 Ukraińców. Niestety nie wiemy ilu z nich podjęło legalną pracę i w związku z tym znajduje się również w bazie ZUS.

Z kolei podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku, czyli przed wybuchem wojny na Ukrainie, Główny Urząd Statystyczny oszacował liczbę osób z obywatelstwem innym niż polskie na 100 osób, co stanowiło około 0,1% populacji zamieszkałej w tym mieście.

Rysunek 2. Liczba obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 roku według źródła danych

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

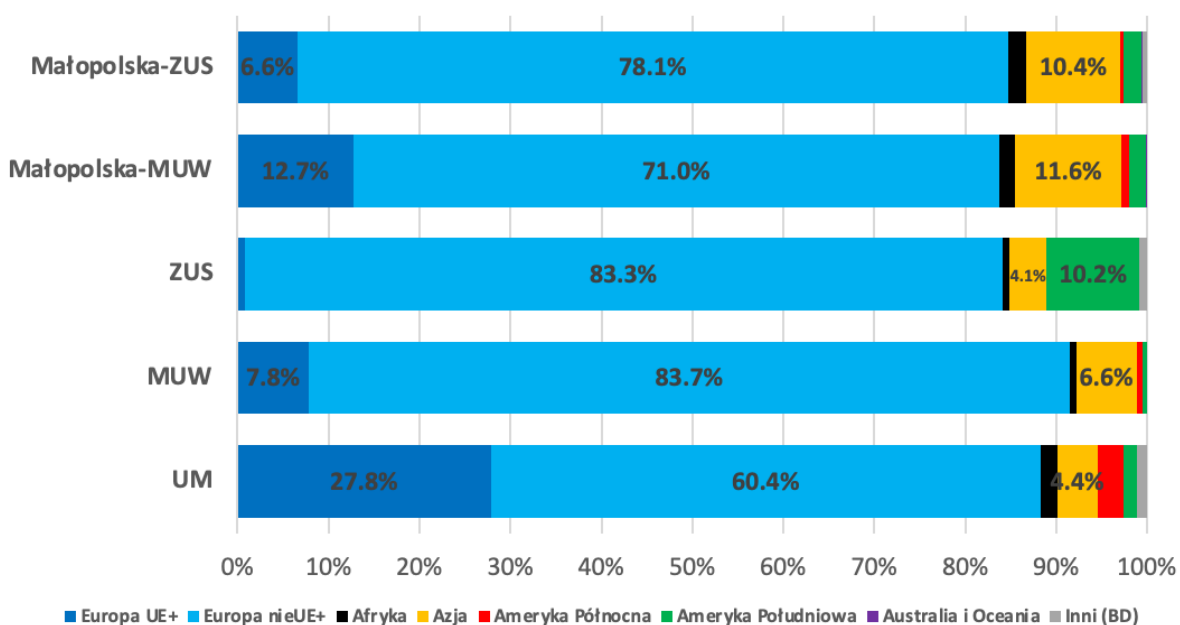
Uwaga: dane ZUS - przyporządkowanie według siedziby płatnika.

Obcokrajowcy w Nowym Sączu są w zdecydowanej większości obywatelami krajów europejskich spoza Unii Europejskiej, głównie Ukraińcami (zob. rys. 2 i tab. 1). Stanowią oni około 83% wszystkich cudzoziemców. Jest to udział znacznie wyższy niż obserwowany w populacji migrantów na poziomie całego województwa. Jedynie w bazie zameldowanych udział tej grupy jest niższy i wynosi około 60%. W bazie MUW prawie 8% stanowią obywatele pozostałych krajów Unii Europejskiej², ale nie stanowią oni znaczącej części pracujących na

² W tekście używamy skróconej nazwy grupy „Unia Europejska” dla określenia populacji składającej się z obywateli Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii i krajów EFTA: Norwegii, Islandii, Szwajcarii oraz Lichtensteinu.

terenie miasta – zaledwie niecały procent. Z kolei w bazie UM grupa ta jest znacząca – prawie 28% całej populacji migrantów. Istotną grupą pojawiającą się w rejestrze ZUS są obywatele krajów Ameryki Południowej, co jest ewenementem w skali województwa. Stanowią oni 10% pracujących w Nowym Sączu. Są to głównie Kolumbijczycy pracujący dla zakładów przetwórstwa mięsa, które mają siedzibę w tym mieście, stąd też migranci są przyporządkowani w bazie ZUS do tej miejscowości. Dane z bazy MUW nie potwierdzają natomiast tak znacznej grupy osób z Ameryki Południowej. Widoczną w rejestrach grupą są też obywatele krajów azjatyckich – 4,1% (ZUS) oraz 6,6% (MUW). Są to głównie osoby pochodzące z krajów byłego Związku Radzieckiego.

Rysunek 3. Struktura obcokrajowców w Nowym Sączu i Małopolsce według regionu obywatelstwa i źródła w 2023 roku

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Migrantów z krajów EFTA jest bardzo niewiele, a Wielka Brytania do niedawna była członkiem UE, więc wykorzystywany skrót nie powinien budzić zastrzeżeń. Na wykresach populacja ta określana jest skrótem: Europa UE+.

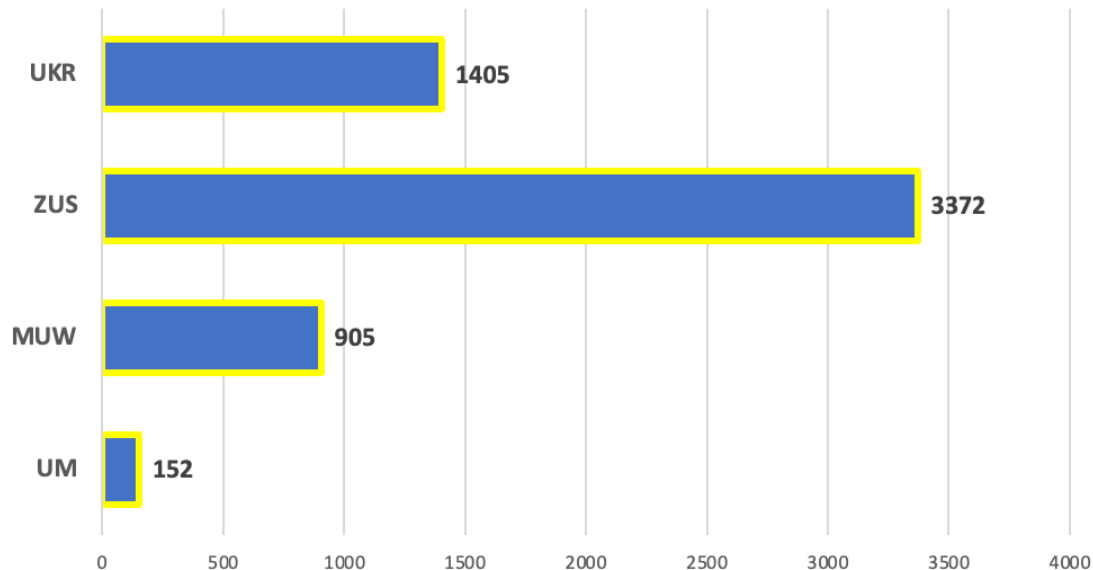
Tabela 1. Obcokrajowcy wg regionu obywatelstwa w 2023 roku według źródła

Region	Nowy Sącz			Małopolska	
	UM	MUW	ZUS	MUW	ZUS
Europa UE+	76	99	38	10695	6279
Europa nieUE+	165	1062	4233	59600	74662
Afryka	5	9	41	1501	1891
Azja	12	84	206	9769	9897
Ameryka Północna	8	8	0	747	333
Ameryka Południowa	4	7	518	1531	1812
Australia i Oceania	0	0	0	71	134
Inni (BD)	3	0	44	55	541

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Zdecydowanie najliczniejszą grupę migrantów w Nowym Sączu stanowią Ukraińcy. Według rejestru UM jest ich 152, a według MUW – 905 osób. W bazie UKR znajduje się 1405 osób. Dużo wyższa liczebność tej grupy obserwowana jest w bazie płacących składki ZUS – 3372 osób (zob. rys. 3).

Rysunek 4. Liczba obywateli Ukrainy w Nowym Sączu w 2023 roku według źródła danych

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Poza Ukrainą, w pierwszej dziesiątce krajów pochodzenia migrantów znajdują się kraje europejskie spoza Unii Europejskiej, takie jak: Białoruś, Gruzja, Mołdawia i Rosja oraz z Unii Europejskiej – Hiszpania, Włochy, Słowacja (zob. tab. 2). Jak już wspomniano w bazie ZUS znajduje się duża grupa obywateli krajów Ameryki Południowej – w pierwszej dziesiątce są Kolumbijczycy (471 osób) oraz Argentyńczycy (37 osób). Znaczną grupę stanowią także

obywatele krajów azjatyckich: Nepalczycy, Uzbecy i Indusi. W bazie ZUS pojawiają się też Afrykańczycy z Ugandy.

W Nowym Sączu cudzoziemcy znajdujący się w bazie zameldowanych pochodzili z 37 krajów, w rejestrze MUW z 48 krajów, a ZUS – z 27 krajów. Dla porównania w 2022 roku w stolicy Małopolski – Krakowie, zameldowani byli reprezentanci 193 krajów, MUW wskazywał na 154 kraje, a ZUS na 124 kraje (zob. Pędziwiatr i in. 2022).

Tabela 2. Ranking krajów pochodzenia obcokrajowców według liczby obcokrajowców w 2023 roku

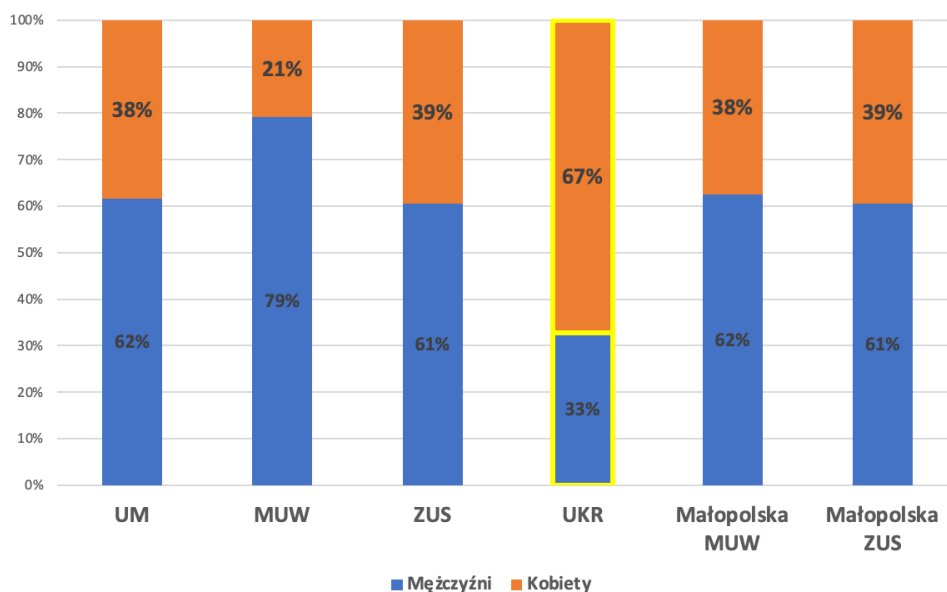
Pozycja	Źródło					
	UM		MUW		ZUS	
	Kraj	Liczba	Kraj	Liczba	Kraj	Liczba
1	UKRAINA	152	UKRAINA	905	UKRAINA	3372
2	W. BRYTANIA	19	BIAŁORUŚ	77	KOLUMBIA	471
3	SŁOWACJA	13	GRUZJA	60	MOŁDAWIA	400
4	WŁOCHY	13	UZBEKISTAN	27	GRUZJA	358
5	USA	8	HISZPANIA	17	NEPAL	132
6	BIAŁORUŚ	6	SŁOWACJA	17	BIAŁORUŚ	84
7	NIEMCY	6	W. BRYTANIA	16	INDIE	40
8	AUSTRIA	5	TURCJA	14	ARGENTYNA	37
9	WĘGRY	4	WŁOCHY	12	UZBEKISTAN	22
10	BELGIA	3	ROSJA	11	UGANDA	21
x	x	229	x	1 156	x	4 937
x	x	83.9%	x	91.1%	x	97.2%

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Struktura populacji obcokrajowców wg wieku i płci

W populacji obcokrajowców mieszkających w Nowym Sączu dominują liczebnie mężczyźni (zob. rys. 4). Udział tej subpopulacji wynosi 61% według ZUS. Podobnie jest w bazie zameldowanych – 62%, a w bazie MUW natomiast aż 79%. Dla porównania odsetek mężczyzn wśród cudzoziemców w Małopolsce wynosił około 61-62%. W populacji Ukraińców zarejestrowanych w UKR jest natomiast zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn. W grupie tej 67% stanowią kobiety, a jeżeli uwzględnimy tylko populację osób dorosłych w wieku 20 i więcej lat, udział ten wynosi około 82%.

Rysunek 5. Struktura populacji obcokrajowców wg płci w 2023 roku wg źródła

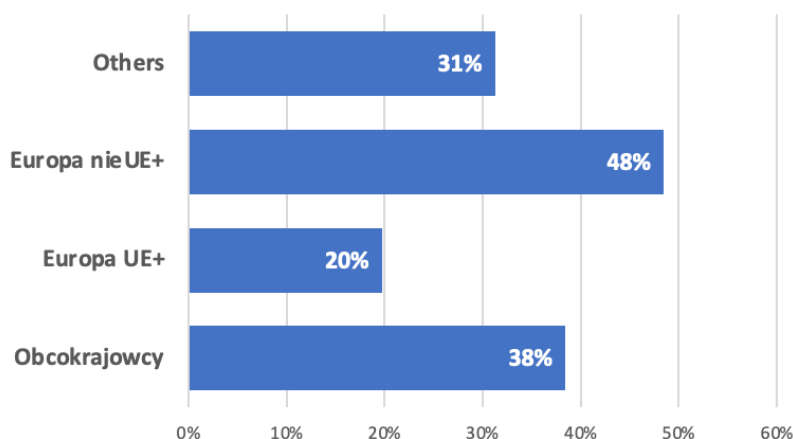

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023), UKR (2023).

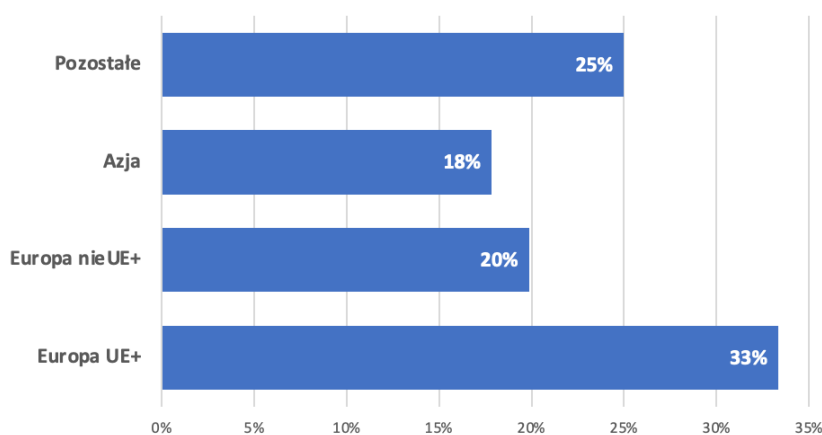
Analizując dane UM i MUW pod względem struktury według płci i regionu pochodzenia możemy zauważyć istotne zróżnicowanie w feminizacji populacji. Mimo tego, w żadnej podgrupie kobiety nie stanowią większości populacji (zob. rys. 5). Wśród zameldowanych najbardziej zbalansowana pod względem płci jest populacja Europejczyków spoza UE. W populacji tej 48% stanowią kobiety podczas gdy wśród obywateli UE udział ten wynosi jedynie 20%. W bazie MUW najwyższy udział kobiet możemy natomiast zaobserwować wśród obcokrajowców z Unii Europejskiej – 33%. W pozostałych stosunek liczebny wynosi około dwóch kobiet na dziesięciu migrantów.

Rysunek 6. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych UM oraz MUW

a) UM

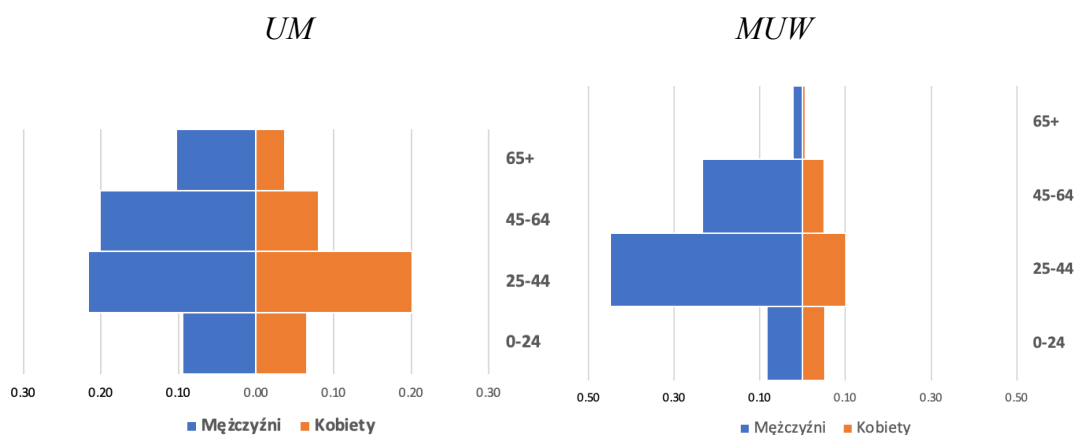
b) MUW

Źródło: MUW (2023).

Według bazy MUW najliczniejszą grupą obcokrajowców są mężczyźni w wieku 25-44 lat, którzy stanowią 45% populacji migrantów (zob. rys. 6). Wskaźnik maskulinizacji w tej grupie wynosi aż 446 ($c=100$). Oznacza to, że na 100 kobiet przypadało 446 mężczyzn. W Nowym Sączu we wszystkich grupach wieku mężczyźni są bardziej liczni niż kobiety. W bazie zameldowanych poszczególne grupy wieku są bardziej zbalansowane pod względem płci. Najliczniejsza grupa – osoby w wieku 25-44 lata – stanowi 42% populacji migrantów a wskaźnik maskulinizacji wynosi 107.

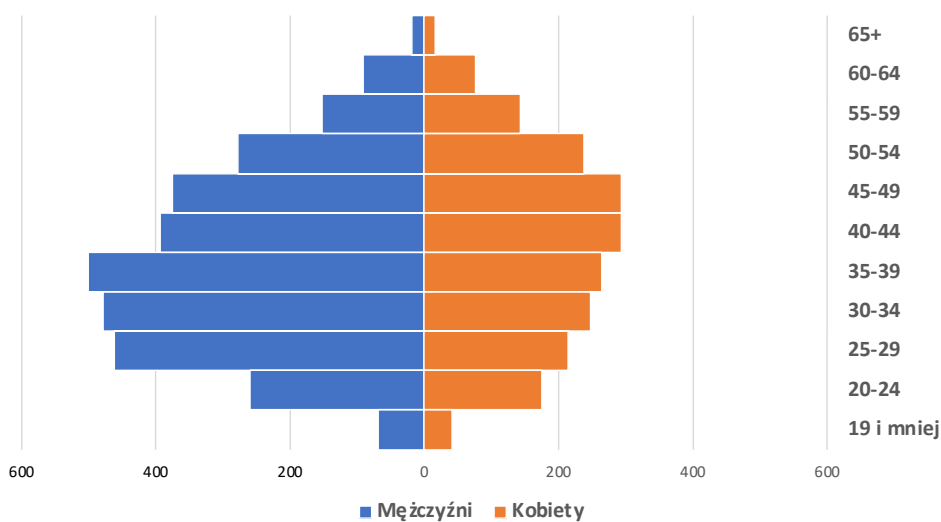
Rysunek 7. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 r. według danych UM i MUW

Źródło: MUW (2023).

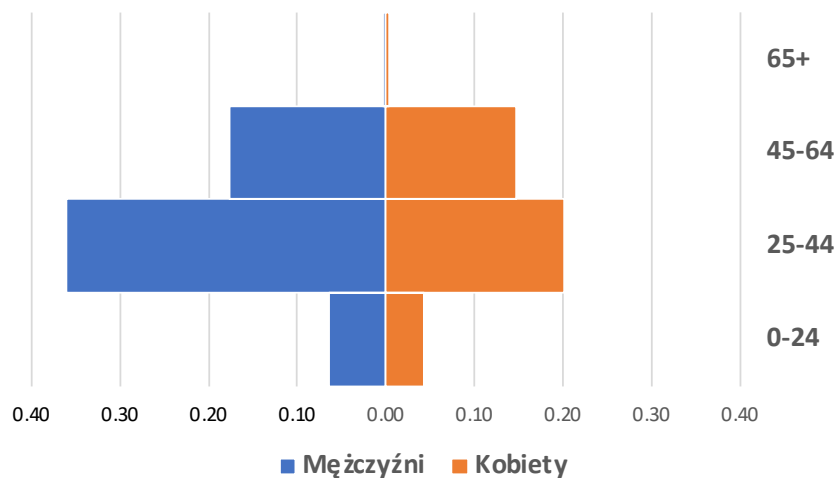
Podobne wnioski można poczynić analizując dane o osobach płacących składki ZUS (zob. rys. 7 i 8). W tym przypadku również mężczyźni w wieku 25-44 lata dominują liczebnie w populacji. Ich udział wynosi 36%.

Rysunek 8. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 r. według danych ZUS (liczebność)

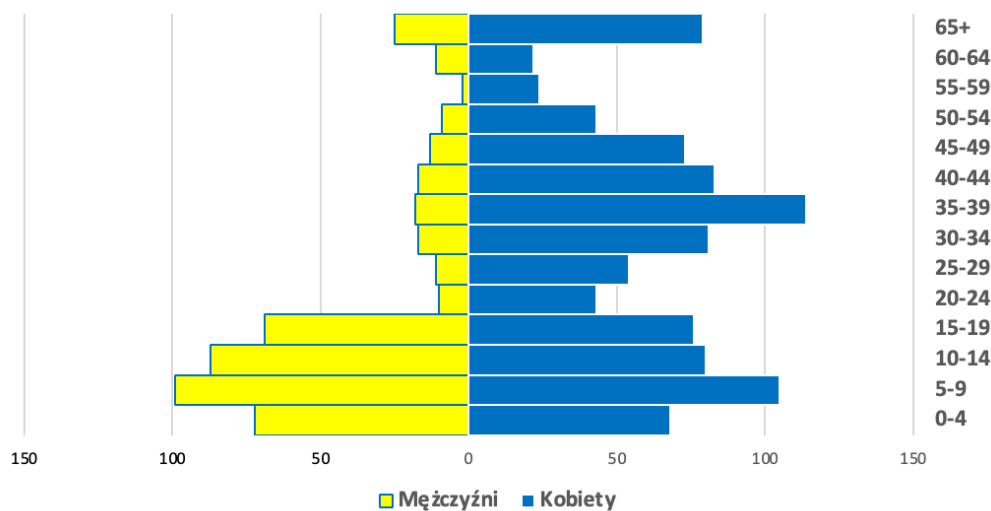
Źródło: ZUS (2023).

Rysunek 9. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 r. według danych ZUS (udział)

Źródło: ZUS (2023).

Rysunek 10. Struktura według wieku i płci Ukraińców w Nowym Sączu w 2023 według danych UKR (liczebność)

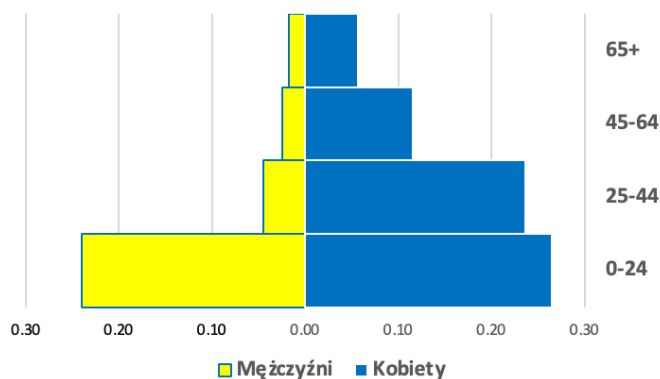

Źródło: UKR (2023).

Ze względu na bardzo dużą migrację uchodźców w wyniku wojny na Ukrainie przedstawione powyżej struktury wieku i płci obcokrajowców (rys. 6-8) w dużej mierze mogą nie uwzględniać części populacji Ukraińców. W celu uzupełnienia tej luki prezentujemy informacje z rejestru UKR. Rysunki 9 i 10 prezentują strukturę tej grupy. Można zauważyć, że populacja ta jest specyficzna i odmienna ze względu na rozważane w tej części raportu charakterystyki. Przede wszystkim przeważają w niej kobiety, które stanowią 67% populacji, a w populacji dorosłych w wieku 20 i więcej lat mają one udział prawie 82%. Wśród nich najwięcej jest kobiet w wieku 35-39 lat – 8% zarejestrowanej populacji. Kolejną ważną obserwacją jest fakt, że połowa

populacji jest w wieku do 25 roku życia. Jest to typowy profil uchodźców z Ukrainy do Polski, obserwowany w analizach na różnym poziomie agregacji przestrzennej.

Rysunek 11. Struktura według wieku i płci Ukraińców w Nowym Sączu w 2023 r. według danych UKR (udział)

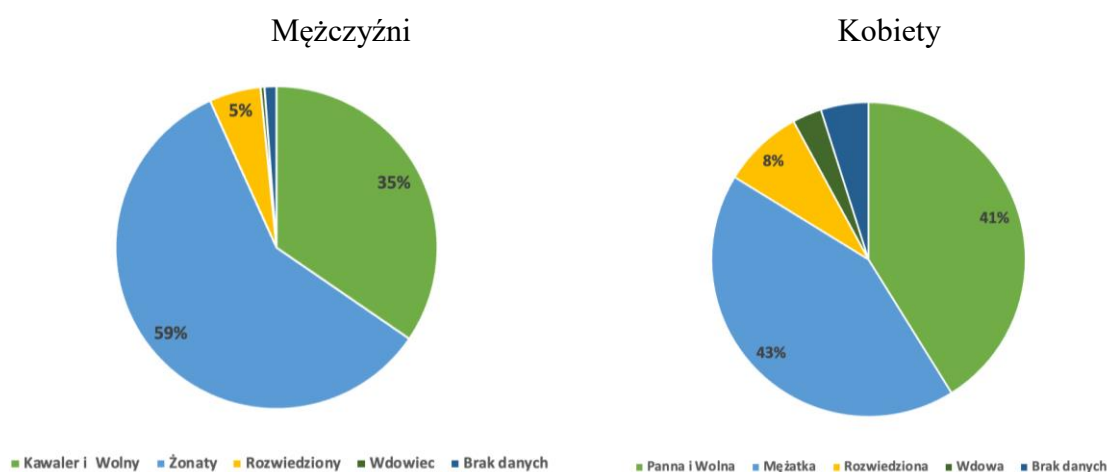

Źródło: UKR (2023).

Struktura populacji obcokrajowców wg stanu cywilnego

Rezultaty analizy danych z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego wskazują, że wśród obcokrajowców zamieszkałych w Nowym Sączu w 2023 roku najwięcej było osób w związkach małżeńskich. W populacji mężczyzn 59% osób deklarowało ten stan cywilny. Stanu wolnego było 35%. Resztę stanowili rozwiedzeni (5%) (zob. rys. 11).

Rysunek 12. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w Nowym Sączu w 2023 roku

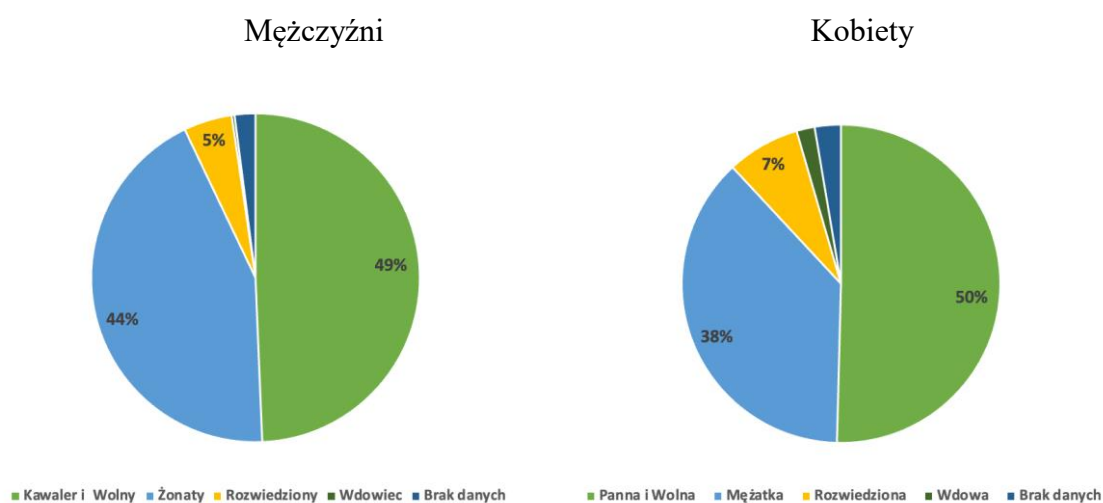

Źródło: MUW (2023).

W populacji kobiet podobną liczebność miały podgrupy mężatek i osób stanu wolnego z udziałami na poziomie odpowiednio 43% i 41%. Rozwiedzione kobiety stanowiły około 8% cudzoziemek.

Przedstawiona struktura różni się od tej obserwowanej dla całego województwa małopolskiego, gdzie najliczniejsza jest populacja osób stanu wolnego zarówno wśród mężczyzn, jaki i kobiet – odpowiednio 49% oraz 50% (zob. rys. 12). W Krakowie natomiast w 2022 roku udział tej grupy wynosił 57% dla mężczyzn i 55% dla kobiet (zob. Pędziwiatr i in. 2022).

Rysunek 13. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w województwie małopolskim w 2023 roku

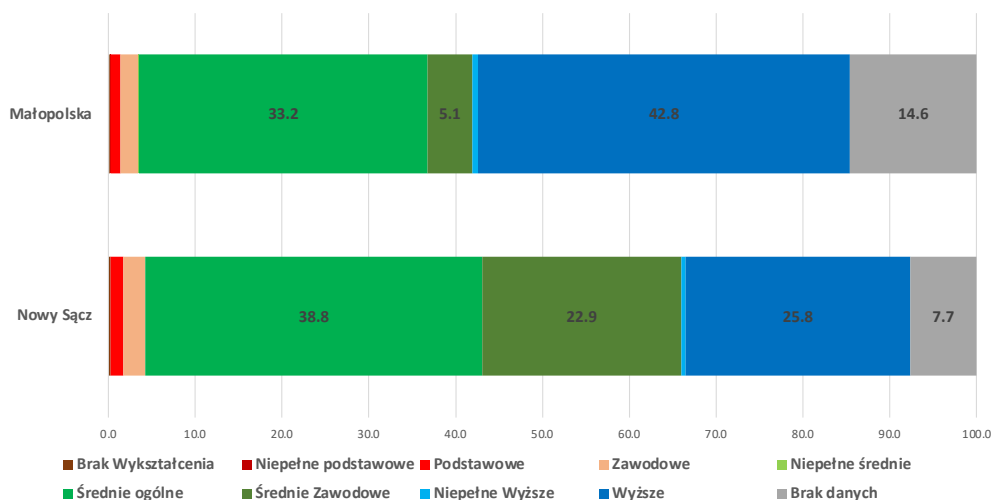

Źródło: MUW (2023).

Struktura wykształcenia populacji obcokrajowców

Analizując strukturę wykształcenia obcokrajowców mieszkających w Nowym Sączu na podstawie danych z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego można zauważyć, że grupa ta jest słabiej wykształcona w porównaniu do ogółu cudzoziemców mieszkających w województwie małopolskim (zob. rys. 13). Udział osób z wyższym wykształceniem w tej populacji wynosił około 26%, a w całej Małopolsce prawie 43%, czyli różnica wynosiła 17 punktów procentowych. Po wyeliminowaniu braków odpowiedzi, różnica ta wzrasta do 22 punktów procentowych (50% vs 28%). Dominującą grupą wśród cudzoziemców są osoby ze średnim wykształceniem stanowiące 62% populacji (w tym: średnie ogólne, zawodowe i niepełne wyższe). W Małopolsce jest to 40% populacji.

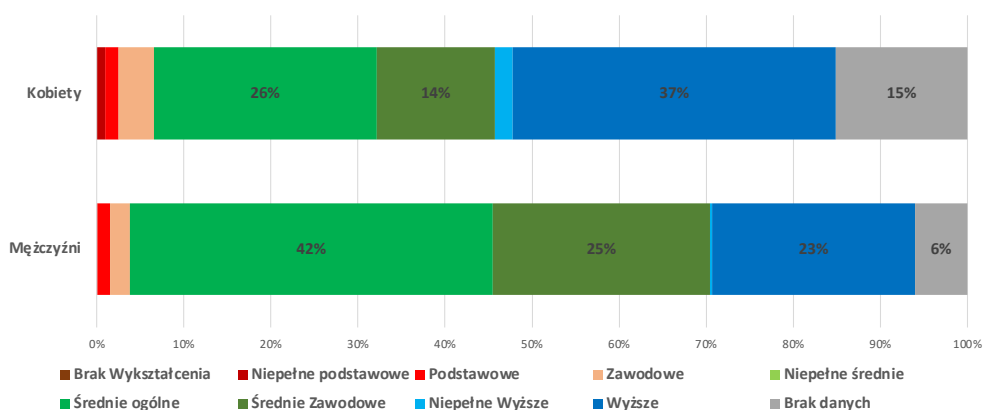
Rysunek 14. Struktura wykształcenia wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Nowym Sączu oraz Małopolsce w 2023 roku według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

Kolejnym ważnym rezultatem jest obserwacja, że wśród migrantów kobiety są znacznie lepiej wykształcone niż mężczyźni – 4 na 10 kobiet i 2 na 10 mężczyzn posiadało wyższe wykształcenie (zob. rys. 14). Nie jest to jednak zaskakujący rezultat, ponieważ cechą charakterystyczną współczesnych społeczeństw krajów wysokorozwiniętych jest fakt, że kobiety są lepiej wykształcone niż mężczyźni. Tak też jest w populacji Polski oraz wśród obywateli polskich mieszkających w Nowym Sączu i zamieszkujących go cudzoziemców.

Rysunek 15. Struktura wykształcenia według płci wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Nowym Sączu w 2023 roku według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

Trzeba jednak pamiętać, że około 6% mężczyzn i 15% kobiet nie zadeklarowało wykształcenia przy legalizacji pobytu. Pomijając te osoby odsetek osób z wyższym wykształceniem w

populacji kobiet wynosi 44%, a wśród mężczyzn – 25%, czyli 19 punktów procentowych różnicy (zob. tab. 3).

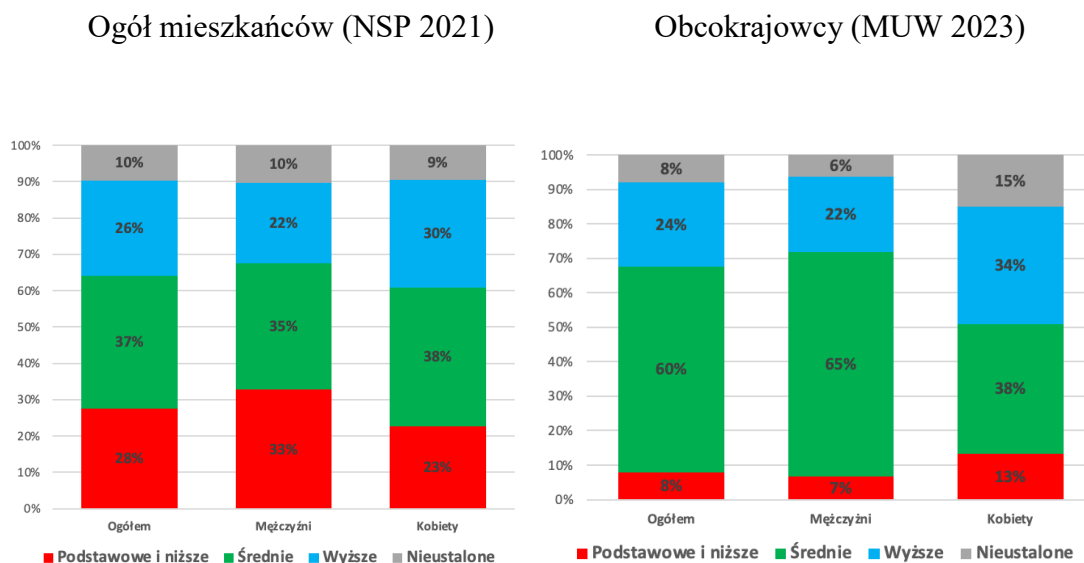
Tabela 3. Struktura wykształcenia obcokrajowców w Nowym Sączu w wieku 25 i więcej lat według płci w 2023 roku, bez uwzględnienia braku danych

Wykształcenie	Mężczyźni	Kobiety	Razem
Brak Wykształcenia	0%	0%	0%
Niepełne podstawowe	0%	1%	0%
Podstawowe	2%	2%	2%
Zawodowe	2%	5%	3%
Niepełne średnie	0%	0%	0%
Średnie ogólne	44%	30%	42%
Średnie zawodowe	27%	16%	25%
Niepełne Wyższe	0%	2%	1%
Wyższe	25%	44%	28%

Źródło: MUW (2023).

Dane Głównego Urzędu Statystycznego pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku wskazują, że udział osób z wyższym wykształceniem wśród mieszkańców Nowego Sącza w wieku 13 i więcej lat wynosił 26% (22% wśród mężczyzn i 30% wśród kobiet), przy 10% populacji z niustalonym poziomem wykształcenia (zob. rys. 15). Rejestr MUW pokazuje, że wśród migrantów w tym samym wieku 24% posiadało najwyższy poziom edukacji (8% niustalonych). Ponadto, w Nowym Sączu 28% osób miało wykształcenie podstawowe lub niższe (33% mężczyzn i 33% kobiet), podczas gdy w populacji migrantów odsetek tej grupy wyniósł 8%. Porównane populacje nie różnią się znacząco udziałem osób najlepiej wyedukowanych. Wyraźne różnice są natomiast w populacji ze średnim i niskim poziomem wykształcenia. Tu zdecydowanie lepszą strukturę posiada populacja obcokrajowców.

Rysunek 16. Struktura wykształcenia mieszkańców oraz obcokrajowców w Nowym Sączu w wieku 13 i więcej lat

Źródło: GUS (2021) oraz MUW (2023).

Struktura obcokrajowców według sektora zatrudnienia

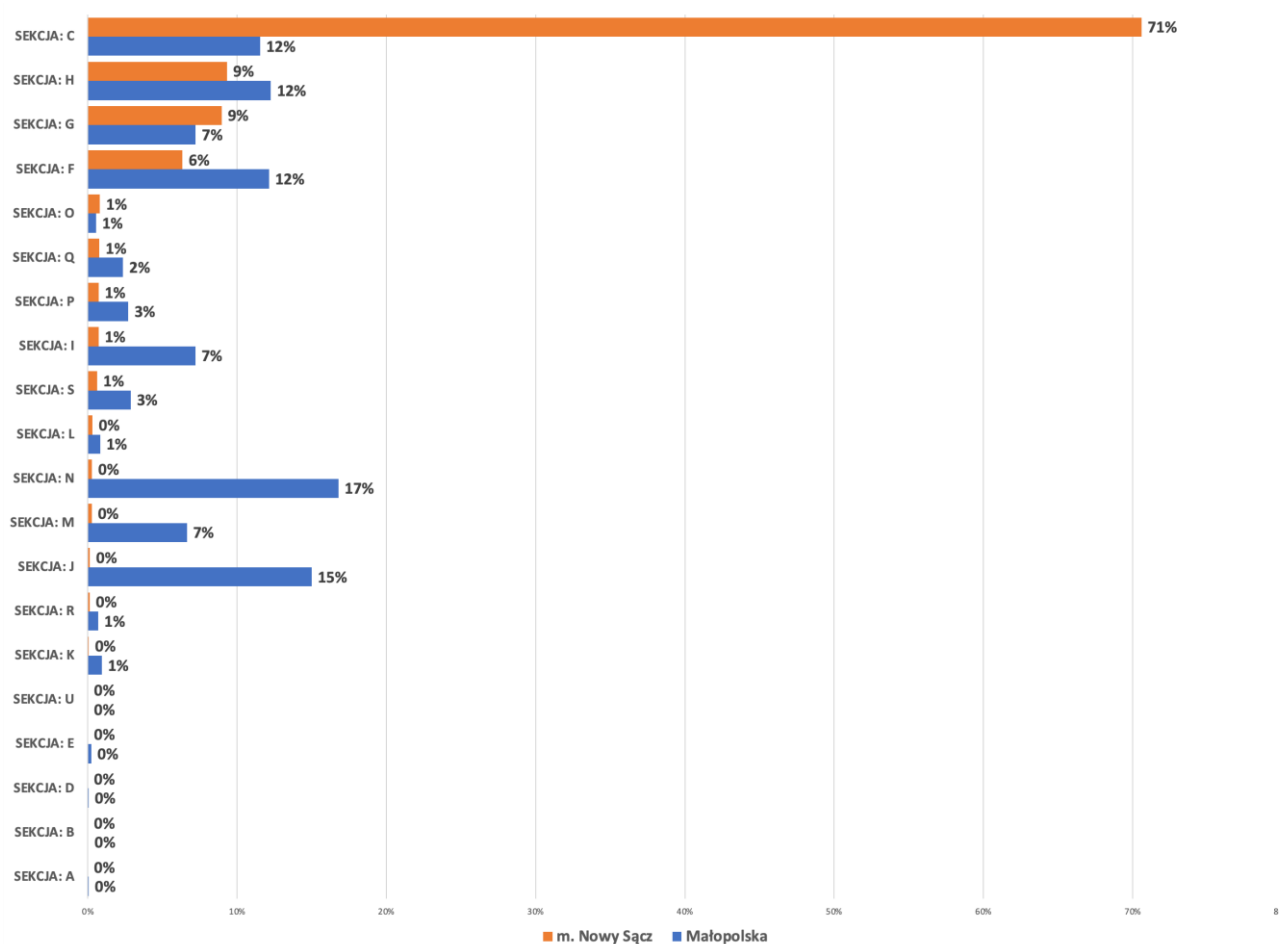
Na podstawie informacji z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych można stwierdzić, że dominującą branżą, która zatrudnia obcokrajowców w Nowym Sączu jest sektor *Przetwórstwo przemysłowe* (sekcja C). Zatrudnia ona aż 71% wszystkich pracujących migrantów. Jest to w dużej mierze produkcja żywności. Dla porównania, w całym województwie małopolskim udział zatrudnionych w tej branży wynosił 12% (zob. rys. 17). Nawiązując do wprowadzenia, w którym przedstawiono w sposób skrótowy gospodarkę podregionu sądeckiego, do głównych pracodawców w tym sektorze zaliczają się dwie duże firmy: Konspol (produkcja wyrobów z mięsa, przetwórstwo drobiu) oraz Koral (produkcja lodów). Warto też jednak wspomnieć o wymienianej często w wywiadach z ekspertami firmie GIEWONT Henryk Górka, która co prawda zarejestrowana jest w branży PKD „Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego”, ale specjalizuje się przede wszystkim w leasingu pracowniczym dla dużych firm z branży produkcji mięsnej, jak np. Animex. Dlatego też, jak już wcześniej sygnalizowano – część pracowników tej firmy de facto – mimo zarejestrowania w ZUS w Nowym Sączu – świadczy swoją pracę w innych regionach Polski.

W pewnym stopniu problem ten może dotyczyć kolejnej istotnej branży: *Transportu i gospodarki magazynowej* (sekcja H), zatrudniającej 9% imigrantów. Znaczna część podmiotów z tej branży to międzynarodowe firmy spedycyjne, których pracownicy świadczą usługi transportowe w całej Europie. Jednak w tym przypadku większość pracujących imigrantów

zamieszkuje jednak – często wraz ze swoimi rodzinami – w Nowym Sączu lub w podregionie sądeckim, o czym świadczą wyniki naszych analiz danych jakościowych (a więc informacje z badań terenowych i wywiadów pogłębionych). Kolejne branże zatrudniające imigrantów to *Handel hurtowy i detaliczny* (sekcja G) – 9% oraz *Budownictwo* – 6%. Pozostałe branże mają znikomy udział w zatrudnieniu migrantów – żadna z nich nie przekracza 1%.

W odróżnieniu od sytuacji obserwowanej na poziomie całej Małopolski w Nowym Sączu nie zatrudnia się w sektorze *Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca* (sekcja N) (w Małopolsce – 17%), *Informacja i Komunikacja* (sekcja J) (w Małopolsce – 15%) oraz *Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna* (sekcja M) (7%).

Rysunek 17. Obcokrajowcy w według sektora zatrudnienia w 2023 roku

Źródło: ZUS (2023).

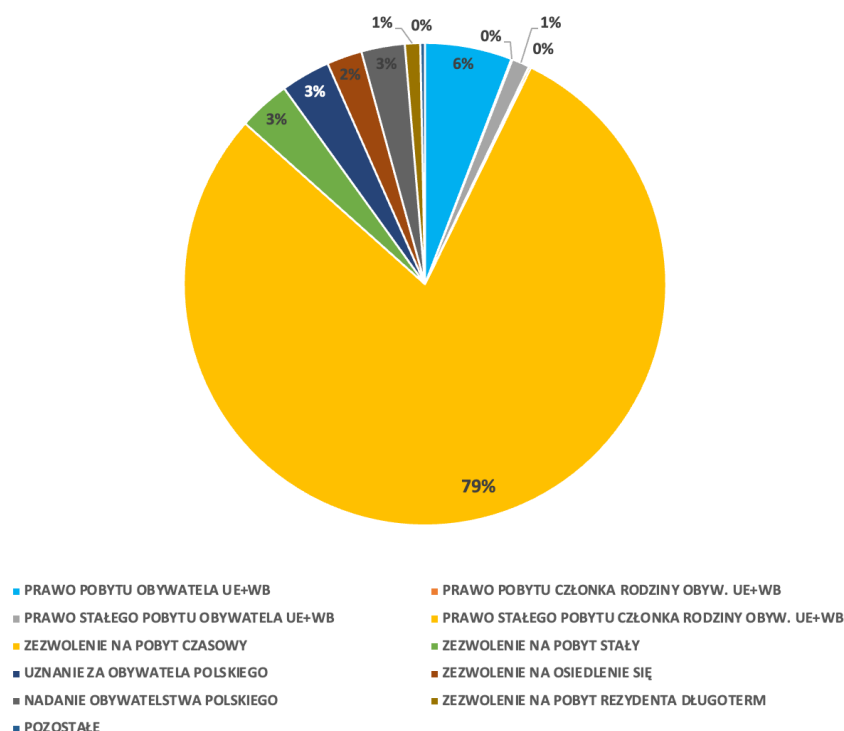
Legenda – opis sekcji (dotyczy rys. 17)

Oznaczenie	Nazwa sekcji
SEKCJA: A	ROLNICTWO, LEŚNICTWO, ŁOWIECTWO I RYBACTWO
SEKCJA: B	GÓRNICTWO I WYDOBYWANIE
SEKCJA: C	PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁOWE
SEKCJA: D	WYTWARZANIE I ZAOPATRYWANIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ, GAZ, PARĘ WODNĄ, GORĄCĄ WODĘ I POWIETRZE DO UKŁADÓW KLIMATYZACYJNYCH
SEKCJA: E	DOSTAWA WODY; GOSPODAROWANIE ŚCIEKAMI I ODPADAMI ORAZ DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKULTYWACJĄ
SEKCJA: F	BUDOWNICTWO
SEKCJA: G	HANDEL HURTOWY I DETALICZNY; NAPRAWA POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH, WŁĄCZAJĄC MOTOCYKLE
SEKCJA: H	TRANSPORT I GOSPODARKA MAGAZYNOWA
SEKCJA: I	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z ZAKWATEROWANIEM I USŁUGAMI GASTRONOMICZNYMI
SEKCJA: J	INFORMACJA I KOMUNIKACJA
SEKCJA: K	DZIAŁALNOŚĆ FINANSOWA I UBEZPIECZENIOWA
SEKCJA: L	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z OBSŁUGĄ RYNKU NIERUCHOMOŚCI
SEKCJA: M	DZIAŁALNOŚĆ PROFESJONALNA, NAUKOWA I TECHNICZNA
SEKCJA: N	DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE USŁUG ADMINISTROWANIA I DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA
SEKCJA: O	ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA; OBOWIĄZKOWE ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNE
SEKCJA: P	EDUKACJA
SEKCJA: Q	OPIEKA ZDROWOTNA I POMOC SPOŁECZNA
SEKCJA: R	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z KULTURĄ, ROZRYWKĄ I REKREACJĄ
SEKCJA: S	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA
SEKCJA: U	ORGANIZACJE I ZESPOŁY EKSTERYTORIALNE

Struktura populacji obcokrajowców według statusu prawnego

Obcokrajowcy z zalegalizowanym pobytym na terytorium Polski mieszkający w Nowym Sączu w zdecydowanej większości posiadają zezwolenie na pobyt czasowy (zob. rys. 18).

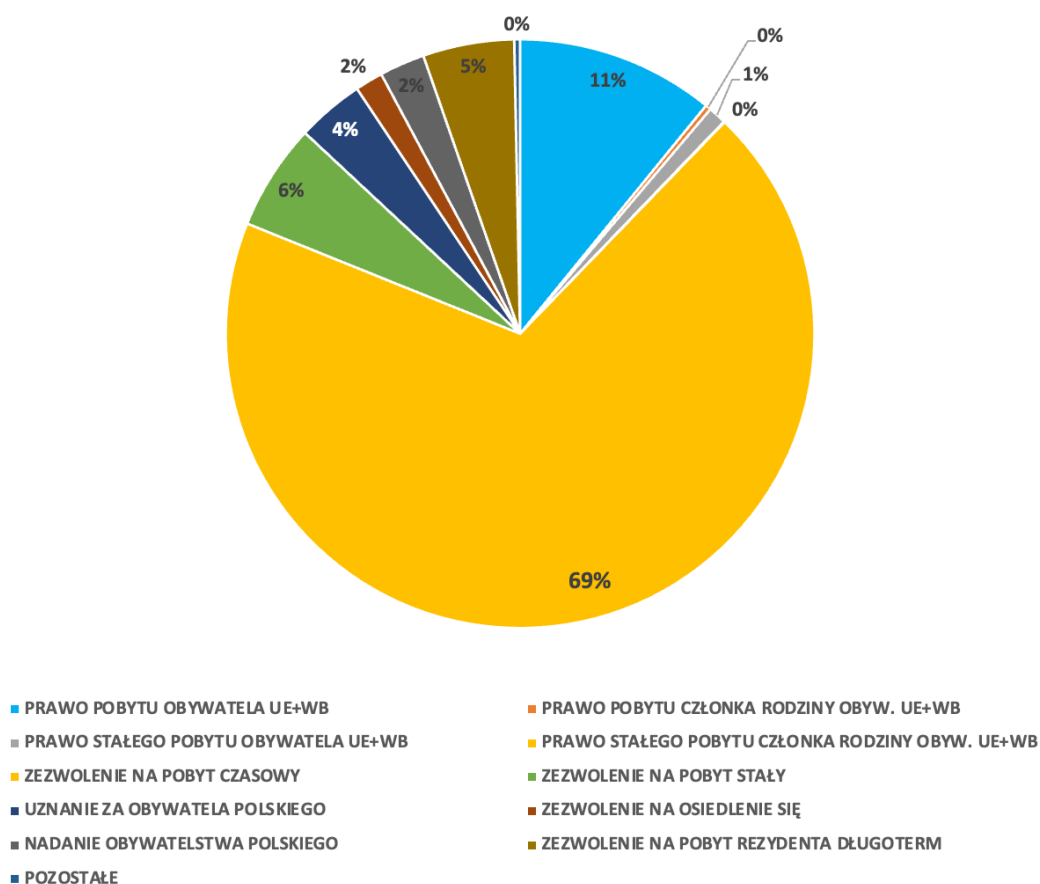
Rysunek 18. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 roku

Źródło: MUW (2023).

Aż 79% korzysta z tej formy legalizacji pobytu. Udział ten jest zdecydowanie wyższy niż średni dla całego województwa małopolskiego, który w 2023 roku wynosił 69% (zob. rys. 19). Drugim typem migrantów są osoby realizujące prawo pobytu obywatela Unii Europejskiej i Wielkiej Brytanii – 6%. W strukturze widoczni są także ci, którzy posiadają zezwolenie na pobyt stały (3%) oraz osoby uznane za obywatela polskiego (3%). Pozostałe typy spraw w MUW są nieliczne. Ich rozkład zaprezentowany jest na rysunku 18.

Rysunek 19. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w województwie małopolskim w 2023 roku

Źródło: MUW (2023).

4. Rynek pracy

Jak już wspomniano we wstępie, Sądeckczyzna i sam Nowy Sącz są bardzo specyficznym regionem, jeśli chodzi o gospodarkę i zatrudnienie. Oprócz rolnictwa (np. sadownictwa) występuje także sektor turystyczno-gastronomiczny wokół takich miejscowości jak Muszyna,

Piwniczna-Zdrój, Krynica-Zdrój, w mniejszym stopniu Rytró czy Żegiestów-Zdrój. Ponadto wspomniano o znaczącej roli firm transportowych, przetwórstwa przemysłowego (w tym głównie przetwórstwa żywności), produkcji okien, ogrodzeń i bram wjazdowych, czy też o produkcji chemicznej. Zgodnie z oczekiwaniami, imigranci znajdują zatrudnienie właśnie w tych przedsiębiorstwach. Jeśli chodzi o najczęściej poszukiwane przez pracodawców kategorie pracowników, wśród których znajdują zatrudnienie cudzoziemcy, co wynika z przeprowadzonego wywiadu są to:

kierowców bardzo dużo, budowlańcy, C+E – dużych samochodów, ciągników siodłowych. No to przede wszystkim. To przewóz przede wszystkim towarów. Osób też się zdarza, ale... (...). Przede wszystkim towarów. (...) branża budowlana... i produkcyjna. (...) produkcyjna to jest bardzo szeroki tutaj zakres, bo jest przetwórstwo mięsne, jakieś branże towarowe, to są z tego co widzimy to proste czynności. Magazynierzy, sortowacze, z tym że ci ludzie, którzy u nas mają zarejestrowane oświadczenia, oni tak naprawdę w zdecydowanej większości nie pracują w Nowym Sączu tylko w Polsce, czasami naprawdę na zupełnie drugim końcu Polski. [NS_PL1]

Wspomniano już w części dotyczącej danych rejestrowych, że część firm rejestruje fakt zatrudnienia cudzoziemca – zarówno na podstawie oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi³, jak i późniejszym zarejestrowaniu pracownika w rejestrze ZUS w Nowym Sączu, co niekoniecznie oznacza, że ci imigranci wykonują swoją pracę na terenie miasta czy podregionu sądeckiego – szczególnie w przypadku przetwórstwa przemysłowego są oni wysyłani w ramach leasingu pracowniczego do różnych zakładów produkcyjnych w całej Polsce:

W ogóle na terenie Nowego Sącza jest bardzo dużo firm, przede wszystkim transportowych, czyli najwięcej jest to kierowców samochodów ciężarowych. Jest taka bardzo duża, prężna firma Giewont i oni zatrudniają w branży mięsnej, szczególnie w zawodach rozbieracz, wykrawacz. Tam bardzo (dużo) wydajemy zezwoleń. No myślę, że tak około 6000 rocznie dla tej firmy (...) oni wystawiają zezwolenia, ale oni pracują po całej Polsce, bo pracują w dużych firmach: Sokołów i tych innych po całej Polsce. [NS_PL4]

Warto też dodać, że dynamika przyrostu pracowników cudzoziemskich w Nowym Sączu i podregionie jest wysoka i nie obejmuje ona jedynie roku 2022, kiedy to nastąpił nagły napływ

³ Jest to tzw. uproszczona procedura, obejmująca obywateli Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii lub Ukrainy dla których okres zatrudnienia nie przekracza 24 miesięcy i nie obejmuje prac sezonowych. W takim wypadku powiatowy urząd pracy wpisuje jedynie oświadczenie do ewidencji oświadczeń (co trwa do 7 dni) bez wykonywania testu rynku pracy.

imigrantów przymusowych. O ile w całym 2022 roku w Sądeckim Urzędzie Pracy w Nowym Sączu zarejestrowano 4300 oświadczeń o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, z czego 85% stanowili obywatele Ukrainy, to w 2023 roku do końca czerwca było już 1800 oświadczeń oraz 1680 powiadomień⁴ (wyłącznie dla obywateli Ukrainy – informacja pozyskana z SUP w Nowym Sączu, 23 czerwca 2023 r.).

Niezależnie jednak od samej dynamiki, imigranci zarówno przed wybuchem wojny w 2022 roku, jak i później zajmowali głównie stanowiska w tzw. sektorze podrzędnym, a więc wymagającym średnich i niskich kwalifikacji:

No tutaj wyboru nie było, znaczy tak rozmowy z tymi osobami - to nie było wyboru raczej jakie prace one by chciały, tylko raczej staraliśmy się mówić jakie prace mogłyby wykonywać. Mając na uwadze no pewnego rodzaju ograniczenia związane właśnie najczęściej z barierą językową. Paradoksalnie właśnie łatwiej miały te osoby bez kwalifikacji zawodowych albo te które wykonywały te zawody takie deficytowe na rynku pracy: czy jak się pojawiała jakaś tam pomoc kuchenna, jakaś osoba co już w ogóle sprzątała gdzieś tam, zajmowała się dziećmi...[NS_PL2]

Podobnie wypowiadają się też sami imigranci, potwierdzając popyt przede wszystkim na prace proste, nie wymagające większego doświadczenia i kwalifikacji:

Teraz Ukraińcy mogą znaleźć pracę, jeśli nie zostaną jej postawione wysokie [warunki] umowy. Obejmuje to pracę jako sprzątaczkę, pomoc w kuchni, sortowanie wszystkiego, od warzyw i owoców po używaną odzież. Wielu szuka pracy na 4 godziny, bo mają małe dzieci. Jest praca w fabryce do budowy pociągów elektrycznych [NS_MIG2]

Agresja rosyjska na Ukrainę wywołała jednak pewne szokowe zmiany na sądeckim rynku pracy. Część ukraińskich pracowników z branży budowlanej czy transportowej zdecydowała się wrócić i bronić własnej ojczyzny. Nie była to marginalna liczba, choć w skali miasta i podregionu trudno ją oszacować. Jednak na przykład u przedsiębiorcy z branży transportowej:

Tak, tak. (Imię) ile to będzie, 60 osób co wyjechało? Myślę, że spokojnie. Głównie to był taki pierwszy okres wybuchu wojny. Kiedy jeszcze to było jedną wielką niewiadomą, to wówczas faktycznie bardzo dużo osób. Założenie było takie, że to będzie tymczasowe, a u nas byli na

⁴ W związku z wejściem w życie tzw. specustawy, a więc Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, pracę obywatela Ukrainy, który wjechał do Polski ze względu na działania wojenne w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. legalizuje się poprzez powiadomienia o powierzeniu wykonywania pracy obywatelowi Ukrainy, które składa się przez portal praca.gov.pl. Pracodawca ma obowiązek złożyć takie powiadomienie w terminie 14 dni od podjęcia pracy przez cudzoziemca.

okresach urlopów bezpłatnych, czyli cały czas figurowali u nas jako nasi pracownicy. Ale później to już się weryfikowało, że... (Pytanie: po prostu zostawali?) W większości przypadków tak. [NS_PL7]

Biorąc pod uwagę, że obecnie blisko połowa z nieco ponad 400-osobowej załogi to cudzoziemcy, w tym ponad 150 obywateli Ukrainy (reszta to Białorusini), to był to zauważalny odpływ, który mógł mieć wpływ na bieżące funkcjonowanie firmy. Dlatego też wspomniany przedsiębiorca podjął decyzję o systemowym wsparciu w relokacji rodzin pracowników, którzy zdecydowali się pozostać w Nowym Sączu:

rodziny przyjechały tutaj do nich, do kierowców, którzy tutaj u nas byli już zatrudnieni (...) Pomagaliśmy im po prostu szukać, nie wiem, miejsca zamieszkania, no pracy dla tych żon czy rodzin już nie, ale w tych pierwszych tygodniach, to do miesiąca, staraliśmy się tak pomagać, że wynajęliśmy mieszkania, płaciliśmy za te mieszkania, to jest około tak... Dawaliśmy trzy tygodnie, prawda, żeby oni mogli się tutaj zorganizować. Ale faktycznie, taka była pomoc firmy, jeżeli chodzi o tych naszych pracowników. (...) Ponad sto osób, na pewno tutaj udzieliliśmy pomocy stu osobom, takim... Jeżeli chodzi o rodziny, nie mówię o kierowcach, tylko już mówię o samych rodzinach. [NS_PL7]

Historia przedstawiona powyżej nie jest wyjątkowa – wśród naszych rozmówców pojawiały się często opisy działań przedsiębiorców sądeckich, którzy wspierali swoich pracowników w relokacji rodziny i znalezieniu dla niej mieszkań. Z jednej strony był to odruch dobroci i działanie szlachetne, z drugiej – zyskiwali na tym sami przedsiębiorcy, utrzymując wartościowych pracowników. W tym kontekście przyjazd po 24 lutego 2022 r. do Nowego Sącza i podregionu sądeckiego imigrantów przymusowych z Ukrainy stał się wyzwaniem ale i szansą. Było to związane z dużym – jak wspomniano w podrozdziale drugim – odsetkiem kobiet-migrantek, w tym i osób z wykształceniem wyższym:

Dużym problemem Ukraińców jest brak pracy odpowiadającej ich poziomowi wykształcenia i zawodu. (...) Ukraińcom zazwyczaj trudno jest znaleźć pracę. Zwykle są to kobiety z wyższym wykształceniem, które nie są gotowe do pracy na znacznie niższej pozycji. [NS_MIG1]

Występuje tutaj ewidentne niedopasowanie między popytem na pracę, a podażą pracowników. Jak wspomina jeden z urzędników, podczas pierwszej fali napływu imigrantów przymusowych:

jak była ta pierwsza fala, że dużo na przykład zaczęło do nas dzwonić pracodawców... (...) No i zaczęły wpływać jakieś oferty pracy ale to 90% ofert pracy to były powiedzmy sobie oferty

pracy no takie rzemieślnicze. No czyli na przykład jakaś budowlanka, produkcja, ślusarze, spawacze.[NS_PL2]

Szczególnie problematyczna była kwestia pracy poniżej kwalifikacji i marnowania potencjału wysokiej klasy specjalistów, jak na przykład lekarzy:

*przyjeżdża osoba, a dziewczyna mówi, że skończyła [uniwersytet] z wyróżnieniem, ma specjalizację w wieku 27 lat, jest chirurgiem ogólnym i już z doświadczeniem... i nikt jej nie chce! No i teraz my... to ja myślę sobie to co za problem. Dzwonimy do szpitala i to tylko słysząc jak to służba zdrowia potrzebują takich specjalistów... To pewnie ona szybko zostanie wchłonięta przez ten rynek. Okazało się że to wcale nie jest takie proste... Pierwsza bariera to język. Przede wszystkim. Musiała mieć właśnie certyfikację, znajomość języka, później, jeśli chodzi o tą nostryfikację dyplomów... Tam było jeszcze sprawa... No i na dobrą sprawę proszę sobie wyobrazić że no... No nam było żal tej osoby bardzo... No i nam się udało tak, że ona poszła na staż... Bo chciały cokolwiek robić. (...) Ona cieszyła się, że dostała od nas taką propozycję stażu. I ona poszła na produkcję... Można powiedzieć że robiła... Sortowała owoce. I co jeszcze najlepsze ona się w tym sprawdziła i ona tam później została w pracy po tym stażu.
[NS_PL2]*

W tym opisywanym przypadku widać wyraźnie bariery w zatrudnianiu specjalistów z Ukrainy: występują one nie tylko po stronie potencjalnych pracodawców (np. zakładów opieki zdrowotnej), ale też po stronie imigranta – wymaga to bowiem sporych nakładów, ale i chęci. Zwraca na to uwagę inny rozmówca, którego zapytano o ten konkretny przypadek. Co ważne, mowa o obywatelu Ukrainy, który przybył do Polski znacznie wcześniej przed 2022 rokiem i jest dobrze zintegrowany w Polsce:

Wszystko zależy od chęci. Bo minął już ponad rok, półtorej. Są osoby z Ukrainy, które w ogóle nie chcą się uczyć języka polskiego. Jeżeli osoba ta nic nie robi w tym kierunku, czy to chirurg czy to sprzątaczką, czy to raczej no ciężko będzie, no sprzątaczką raczej... Żeby pracować w zawodzie, przede wszystkim państwo polskie musi zatwierdzić ten dyplom. Trzeba zrobić nostryfikację. Jeżeli osoba z Ukrainy, przyjeżdżając tu nic nie robi w tym kierunku, nie potwierdza swojego, nie robi nostryfikacji, nie uczy się języka polskiego, nie szuka tej pracy gdzieś tam po szpitalach nawet jako pomoc. Jak pani chirurg przyjechała i może gdzieś pomagać tam w chirurgii to też, ale jeżeli to trzeba... to chęci potrzeba. Ja znam taką osobę naprawdę, która przyjechała, zrobiła nostryfikację, teraz pracuje normalnie już w szpitalu jako

chirurg. Ale to potrwało jakiś tam czas, bo wiadomo nostryfikacja nie tak szybko się robi.
[NS_PL5]

O tym, że się jednak można pracować w zawodzie lekarza będąc cudzoziemcem świadczy wypowiedź imigrantki z Ukrainy:

W mieście pracują także ukraińscy lekarze: dentysta, okulista, neuropatolog i chirurg.
[NS_MIG2]

Równocześnie jednak trzeba mieć świadomość tego, że i sami imigranci przymusowi, mając wysokie kwalifikacje, zdają sobie sprawę z ograniczeń lokalnego rynku pracy i po kilkumiesięcznym pobycie w Nowym Sączu lub w podregionie sądeckim decydują się na przeprowadzkę. Tym samym jest to też pewna utrata kapitału ludzkiego, który mógłby być wykorzystany z korzyścią dla rozwoju regionalnego Sądecczyzny:

jeżeli mówimy o uchodźcach, tych takich typowych na przykład wojennych, no to niestety na naszym terenie nie ma za dużo ofert pracy dla kobiet, bo to szczególnie są kobiety, prawda? (...) Są prawniczki, lekarki, nauczycielki. Ale na naszym terenie mało jest dla nich ofert pracy i one przeważnie starają się wyjeżdżać do większych miast. (...) Przeprowadzają się, szczególnie Kraków, Warszawa, czy Śląsk. (...) Czyli ci dobrze wykształceni przyjeżdżają na chwilę, a później albo wyjeżdżają do większych miast, albo starają się pojechać gdzieś dalej.
[NS_PL4]

Są też jednak i pozytywne przykłady, kiedy to kwalifikacje imigrantów przymusowych zostały wykorzystane:

Okazało się, że jest bardzo duże zapotrzebowanie na rynku rachunkowości, księgowych, dla osób z Ukrainy, ponieważ dużo osób właśnie ma u siebie tych Ukraińców, którzy pracują dla takich firm, i oni po prostu potrzebują tej osoby do rachunkowości z językiem ukraińskim, więc to na pewno [NS_PL6]

dzięki znajomym znaleźli panią, która szukała księgowej do swojego biura. Dali mi kontakty, przesłałam rozmowę kwalifikacyjną i dostałam pracę. Jest to moja pierwsza praca tutaj z zawodu. [NS_MIG5]

Inną kwestią powiązaną z imigrantami przymusowymi z Ukrainy jest problem pogodzenia pracy zarobkowej z obowiązkami rodzinnymi: wszak zdecydowana większość osób przybyłych po 24 lutego 2022 r. to matki z dziećmi. Problem dotyczył także osób w wieku 60+:

Ponadto przeszkodą w zatrudnieniu są opieka nad dzieckiem lub inne nierozwiązane problemy rodzinne. Wtedy osoba nie może zgodzić się na jakikolwiek harmonogram. Najgorszą sytuacją wśród osób w wieku przedemerytalnym lub emerytów ta praca jest nieoficjalna [NS_MIG1]

Tego problemu świadomi są urzędnicy będący w kontakcie z pracodawcami, którzy próbują uświadamić przedsiębiorców o możliwościach, ale i ograniczeniach w zatrudnianiu imigrantek przymusowych z Ukrainy:

To po prostu my patrzymy pod kątem takim bardziej, że jak jest przedsiębiorca i mówi, że ma jakąś ofertę i na przykład mówi, że... to my raczej informujemy... wie pan, większe szanse będą, jak, że na przykład ta praca pomoc kuchenna. Jak będzie to [od] 8:00-9:00 do 16-17 to jestem w stanie panu to i obiecać, że przyjdzie do pana z 10-15 osób do końca tygodnia, ale jak będzie praca do dwudziestej drugiej... No to tutaj musi pan się liczyć z tym, że jednak tych osób może być... no pojedyncze osoby i to właśnie jest takie, które najczęściej nie mają dzieci. [NS_MIG2]

Kończąc kwestię imigrantów ukraińskich, warto wspomnieć, że i w Nowym Sączu można zaobserwować również inne – poza pracą na etat – formy aktywności ekonomicznej, w tym przedsiębiorczość:

Jeśli mówimy o ukraińskim biznesie w Nowym Sączu, jest pizzeria, gabinet masażu i fryzjer. Wielu Ukraińców prowadzi nierejestrowaną działalność w granicach kwoty, która jest wolna od podatku. Działa [też] inkubator przedsiębiorczości. [NS_MIG2]

Jedna z naszych respondentek otworzyła własną działalność gospodarczą. Co ciekawe, pomysł na założenie biznesu pojawił się u niej stosunkowo dawno, a dopiero w Polsce został zrealizowany:

Pomysł na kawiarnię powstał dawno temu, jeszcze z Ukrainy. Marzyłam o czymś własnym przez 3 lata przed wojną. Bardzo lubię takie stylizacje, żeby wszystko do siebie pasowało, żeby powstało eleganckie danie, elegancka prezentacja. Aby ludzie byli zadowoleni z tego, co otrzymali. [NS_MIG4]

Respondentka po przyjeździe najpierw podjęła pracę w miejscowym lokalu gastronomicznym w charakterze kucharki. Pozwoliło to jej na lepsze zrozumienie, jak prowadzi się taki biznes w Polsce:

Pracowałam rok i poszłam. Zrozumiałam i zobaczyłam, jak to działa od środka. Wprowadziłam własne. Sosy, salatkę, bo widziałam, że ludzie szli, uznali to za ciekawe i smaczne. I ja zobaczyłam. [NS_MIG4]

Niestety, mimo dobrego przygotowania do prowadzenia firmy, respondentka napotkała na spore trudności w zakresie finansowania. Zarówno podczas warsztatów diagnostycznych w ramach projektu „Małopolska otwarta”, jak i w naszych badaniach terenowych respondenci wspominali, że choć istnieją granty na założenie działalności gospodarczej, to w rzeczywistości są one niedostępne dla migrantów przymusowych z uwagi na wymóg prowadzenia działalności gospodarczej przez minimum 12 miesięcy:

Później znalazłam informację, że są projekty dodatkowego finansowania. Zaczęłam pisać projekt, aby otrzymać fundusze. (...) Napisałam biznesplan, znalazłam Polaka, który zaręczył za mnie, że nie wyjadę. Ale pomocy nie otrzymałam. Tak mi powiedzieli: Może pani machnie ręką i sama zacznie działać? I tak się złożyło, że machnęłam ręką i sama wystartowałam. Bo była taka sytuacja, że legalny pobyt mamy do marca, a później to nie wiadomo. A w projekcie jest warunek, że działalność muszę prowadzić przez rok. Powiedziałam, że mam córkę, która studiuje i zostanę jako matka. (...) W pozostałej części skonsultowałam się z rodziną i stwierdziliśmy, że nie będziemy czekać, lokal na pewno nie będzie na nas czekał 3 miesiące, stracimy klientów, staniemy się dla nich nieznanymi osobami. Włożyliśmy w biznes wszystko, co mieliśmy. [NS_MIG4]

W tym przypadku determinacja respondentki i jej rodziny, a także względnie korzystna sytuacja ekonomiczna pozwoliła na sfinansowanie rozpoczęcia działalności gospodarczej w oparciu o własne fundusze, choć wymagało to sporych wyrzeczeń. Ilu jednak potencjalnych przedsiębiorców przybyłych z Ukrainy po 24 lutego 2022 r. nie ma takiej szansy?

Warto również wspomnieć, że populacja imigrantów na Sądecczyźnie nie ogranicza się do obywateli Ukrainy, choć stanowią oni nadal zdecydowaną większość cudzoziemców. Sytuacja zaczęła się zmieniać od wybuchu wojny 24 lutego 2022 r.:

Zmienił się odkąd ubyło nam obywateli Ukrainy, którzy albo nie przyjeżdżają, bo nie mogą albo wyjechali ze względu na wojnę. To w pierwszej wersji zaczęła ich zastępować, jak gdyby Gruzja, Turkmenistan, czyli te kraje porosyjskie, ale teraz mamy coraz więcej obywateli Azji. Bardzo dużo. (...) Mamy bardzo dużo właśnie z tego rejonu. No i generalnie tych takich zawodów niewykwalifikowanych, czyli magazynier, pracowników fizycznych, budowlanych w firmach też jest bardzo dużo. (...) Bardzo dużo jest wniosków z terenu Białorusi. Czyli wszyscy ci obywatele Białorusi, którzy przyjechali tu na wizach humanitarnych, to są szczególnie dobrze wykształceni obywatele Białorusi, czyli ci, którzy pracują albo w branży IT, lekarzy mamy dość dużo,

farmaceutów. I oni po pewnym czasie występują właśnie z wnioskiem o rejestrację zaproszeń dla swojej najbliższej rodziny: ojciec, matka, żona, dzieci. [NS_PL4]

W tym przypadku jednak problematyczne staje się miejsce zamieszkania tych „nowych”, nie-ukraińskich imigrantów. W Nowym Sączu rejestrowane są wnioski pobytowe obywateli państw trzecich mieszkających nie tylko w podregionie sądeckim, ale także na terenie całego województwa małopolskiego. Stąd duża część tych imigrantów pozostaje niewidoczna w Nowym Sączu:

W żaden sposób. nie ma... Bo tu... z racji tego, że to jest Nowy Sącz to to nie raczej nie mamy [innych nacji] (...) zdarzają nam się pojedyncze oferty pracy (...) Gdzie na przykład ktoś chce sprowadzić (...) masażystkę z kursem masażu balijskiego i tam np. osobę z Tajlandii, czy z jakiś takich... nie ma takiej rozmowy na temat tego czy na przykład na rynku pracy jacyś imigranci... znaczy się o innych nacjach, które by tu mogły wykonywać pracę. [NS_PL2]

Większość wypowiedzi naszych respondentów, odnosząc się do imigrantów z innych grup etnicznych pracujących w Małopolsce, miało na myśli inne lokalizacje niż Nowy Sącz i Sądecczyzna, na przykład Kraków, ale też i Jabłonkę na Podhalu, gdzie nastąpiła pewna koncentracja Nepalczyków, którzy przyjechali kilka lat temu do pracy, a teraz zaczęli sprowadzać swoje rodziny. Natomiast według naszych respondentów pozytywnym aspektem Nowego Sącza jest stosunkowo niewielki udział szarej strefy – w ich opinii praca na czarno należy do rzadkości:

A wynika to stąd, że w Nowym Sączu jest oddział Karpackiego Oddziału Straży Granicznej. Jest straż graniczna i na przykład u nas jak cudzoziemcy przychodzą składać wnioski (pobytowe), bardzo często są funkcjonariusze na dole, którzy kontrolują tych cudzoziemców. (...)Oni dobrze wiedzą, że Straż Graniczna jeździ po tych firmach, kontroluje tam. No przeważnie raz w roku... Firma, która zatrudnia więcej niż 500 cudzoziemców, raz w roku jest kontrolowana, więc bardzo rzadko się zdarza, że tam są cudzoziemcy nielegalni. [NS_PL4]

5. Opieka nad dziećmi migrantów

Na dzień 3 lipca 2023 r. w Nowym Sączu zarejestrowano 545 obywateli Ukrainy (status UKR) przybyłych do Polski po 24 lutego 2022 r. i mających mniej niż 15 lat (urodzonych w 2008 r. i później), natomiast w powiecie nowosądeckim było to kolejne 1517 osób. Tym samym mowa

o minimum⁵ 2 tys. dzieci w Nowym Sączu i w powiecie, które powinny zostać objęte edukacją szkolną lub przedszkolną. Taki napływ dzieci ukraińskich stanowił spore wyzwanie dla systemu publicznej edukacji, szczególnie że wiele dzieci przybywało do Polski nie z całą rodziną, ale wyłącznie z matką – ojciec i starsze męskie rodzeństwo ze względu na ukraińskie przepisy musiało zostać w kraju ogarniętym działaniami wojennymi. Troska o bezpieczeństwo najbliższych, a także bezpośrednie doświadczenie wojny stanowiły dodatkowy problem i wyzwanie dla opiekunów, wychowawców, nauczycieli i psychologów, co zostanie poruszone w kolejnym rozdziale.

W zakresie dostępności placówek edukacyjno-opiekuńczych dla dzieci imigrantów przymusowych większość respondentów wypowiadała się dość pozytywnie – i to zarówno sami imigranci, jak i Polacy mający z nimi codzienny kontakt. Problemem były głównie żłobki, ale to zjawisko widoczne jest również w innych regionach Polski:

Duży problem jest ze żłobkami, których brakuje nawet dla polskich dzieci. Przedszkola bez problemu przyjmują ukraińskie dzieci od 3 roku życia. Przyjmowane są również dzieci z niepełnosprawnością. (...) Prawo do nauki w szkole jest chronione, więc nie było przypadków odmowy szkoły od dziecka. Wszystko zależy od rejonu, w którym mieszkasz. [NS_MIG1]

Nie przypominam sobie, że była jakaś osoba, która zgłaszała, że ona nie może pójść do pracy, bo nie może znaleźć miejsca dla dziecka w przedszkolu... ze względu raczej właśnie te dzieci zostały tak jakby po rozdzielane to tych przedszkolach, szkołach... to sami przyszli wręcz powiedzieli żebyśmy mówili ludziom, że można przyprowadzić dzieci w każdej chwili, jakoś zorganizują pomoc. Sami z własną inicjatywę tak przychodzili i mówili o takich rzeczach. [NS_PL1]

Zwracano także uwagę na możliwość organizacji czasu wolnego dla dzieci imigrantów przymusowych w okresie wakacyjnym:

Istnieje szkoła SPLOT, która organizuje półkolonie dla ukraińskich dzieci. [NS_MIG2]

Niemniej pewnych problemów nie dało się rozwiązać natychmiast. Dlatego znaczna część kobiet-Ukraińek, przybyłych po 24 lutego 2022 roku decyduje się na razie pracować jedynie dorywczo albo na część etatu:

⁵ Oczywiście, w 2022 roku liczba ta była z pewnością wyższa, ponieważ nie wszyscy imigranci przymusowi pozostali w Polsce tak długo, by uzyskać numer PESEL.

większość tych osób tutaj mają, nie wiem, idą albo na pół etatu, albo na trzy czwarte etatu, bo oni mają pod opieką dzieci. Że to dziecko jak wraca z przedszkola, ze szkoły, to już nie jest zatrudniony pracownik na cały etat. Jakoś tak. [NS_PL6]

Dodatkowo warto wspomnieć o problemie zapewnienia usług opiekuńczych dla osób, które uczęszczają na kursy języka polskiego (szerzej będzie o tym mowa w kolejnym podrozdziale):

Jedynym problemem, z jakim się spotkałam, były sobotnie i niedzielne zajęcia. A gdzie zabierzesz dziecko? Była jeszcze na tyle mała, że nie można ją było zostawić w domu (...) Zapytałam co robić, czy można przychodzić z dzieckiem? (...) dyrektorka powiedziała, że nie ma możliwości pójścia z dzieckiem na te zajęcia. [NS_MIG6]

W tym przypadku – niezależnie od nastawienia samego organizatora kursu – warto jednak mieć na uwadze potrzeby samych uczestników i możliwość zorganizowania zajęć dla dzieci imigrantów w tym samym czasie.

W kontekście przyjeżdżających dzieci cudzoziemskich warto podkreślić, że do 24 lutego 2022 r. było to zjawisko marginalne – wśród Ukraińców, dominującej nacji, jeśli chodzi o przedwojennych imigrantów ekonomicznych przeważali mężczyźni. Wybuch wojny spowodował napływ kobiet z dziećmi. Warto jednak zauważyć specyfikę nowosądecką – w mieście i w powiecie wielu pracowników uzyskało – jak już wspomniano w podrozdziale dotyczącym rynku pracy – wsparcie ze strony swoich firm w sprowadzeniu rodziny. W takim przypadku sytuacja połączonej rodziny – oczywiście nie bagatelizując i tak traumatycznych doświadczeń w związku z konfliktem – była o wiele bardziej komfortowa niż w sytuacji samotnych matek, które przybyły tutaj z dziećmi, podczas gdy ich partnerzy lub dorośli synowie pozostali w Ukrainie. Stąd też w opowieściach na temat dzieci ukraińskich w szkole panuje dwugłos. Z jednej strony bowiem:

dzieci te przynajmniej, które tutaj są u mnie właśnie w klasie, uniknęły tej traumy wojennej, gdyż nie zdążyły jeszcze doświadczyć, jak okrutna jest wojna. Przeszły ten cały proces może tutaj ucieczki, przybycia do kraju, jednak. nie odcisnęło to na nich jakiegoś tam piętna, zważywszy, że po przybyciu tutaj do Nowego Sącza znalazły bezpieczny dom (...) dzieci też w klasie polskie zostały przygotowane na przybycie dzieci ukraińskich. (...) Dzieci bardzo ciepło przyjęły kolegów z Ukrainy. Nawet można powiedzieć, że przywitały takimi swoimi upominkami, zabawkami takie, co, co dzieci najbardziej cieszy. Od razu zaprosiły je tutaj do ławek, żeby siedziały sobie właśnie z polskimi dziećmi, do zabawy. Ja również z mojej strony

prowadziłam takie zabawy integracyjne. Nie wspominaliśmy już o wojnie, kiedy po prostu te dzieci były. Staraliśmy się właśnie ich myśli jak najbardziej odciągnąć od wojny. [NS_PL3]

Ten bardzo pozytywny obraz łatwiej zrozumieć, gdy wspomnimy że akurat w przypadku szkoły w której realizowano badania terenowe i wywiady dominowały dzieci ukraińskie których ojcowie wcześniej pracowali w Nowym Sączu, a w wyniku wojny matki z dziećmi do nich dołączyły. Dlatego też wszystko tu dobrze funkcjonowało – zarówno modelowa reakcja personelu szkoły, jak i duże zaangażowanie w naukę dzieci po stronie rodziców:

I zawsze te dzieci są razem z nami, rodzice ich dowożą więc bardzo się integrują. No wiadomo dostają też, mają dodatkowe tutaj zajęcia z języka polskiego z paniami kilka razy w tygodniu, więc nadrabiają sobie(...) coraz lepiej sobie radzą z nauką. Wiadomo, z matematyką nie mają problemów. No z polskim, ale ja już jestem w stałej współpracy z rodzicami. Mówię, żeby jak najwięcej właśnie czytali po polsku, żeby starali się mówić po polsku, zważywszy, że po prostu chcą tu w Polsce pozostać, kontynuować tutaj naukę od września. Rodzice się tutaj zadeklarowali, są bardzo zadowoleni, więc cieszę się, że mogą tutaj dzieci zostać [NS_PL3]

Respondenci wskazywali również na pozytywny przykład przedszkola:

Lokomotywa jako przedszkole super sobie to rozwiązało, bo zrobili klasy integracyjne z panią z językiem ukraińskim i z panią z językiem polskim. I na początku dzieci chodziły do mieszanych grup, czyli jest integracja, uczą się języka automatycznie, a później jak już miały bardzo dużo tych dzieciaków to zrobiły grupę ukraińską. I na zmianę, systematycznie się po prostu wymieniają, czy na placu zabaw się spotykają z tym językiem polskim, z tym wszystkim. I to jest super rozwiązanie. [NS_PL6]

Równocześnie jednak pojawiały się sytuacje problematyczne i trudne. Największą z nich była kwestia ukraińskich dzieci będących poza systemem edukacji:

Dzieci, które nie chodzą do szkoły, zazwyczaj uczą się online w ukraińskiej szkole. Są też tacy, którzy w ogóle się nie uczą, choć nie są to rodziny, w których dzieci nie mają opieki, dzieci są otoczone troską i uwagą, dobrze uspołecznione, ale... [NS_MIG1]

Obecnie zapadła decyzja, że rodzice dzieci, które nie chodzą do polskiej szkoły, muszą przynieść ze sobą zaświadczenie, że dziecko gdzieś się uczy. Istnieje problem dzieci, które kończą 8 klasę lub zdają maturę. Tu nie ma dla nich wsparcia, więc (...) planuje się zorganizować pomoc dla tych dzieci [ze strony organizacji pozarządowej]. [NS_MIG1]

Największy problem w tym zakresie występuje z nastoletnimi dziećmi z Ukrainy. O ile młodsze dzieci na ogół dość dobrze się integrują i chętnie uczęszczają ze swoimi rówieśnikami do polskiej szkoły, to:

Z nastolatkami jest problem. Wielu z nich nie rozpoczęło nauki w polskiej szkole, ponieważ uczyli się zdalnie na Ukrainie. Ci, którzy chodzili do polskiej szkoły, byli zniżani do niższej klasy i [nie] czują się swobodnie. W życiu pozaszkolnym: mama ciężko pracuje, taty nie ma, dorastanie jest bardzo trudne. Dzieci zbierają się w duże grupy, chodzą całą noc. Istnieje negatywny wpływ tych dzieci, które nie chcą się uczyć na te, które uczą się wśród ukraińskich dzieci. Te dzieci chodzą jak stado po mieście. Są kolka, ale to dla młodszych dzieci. [NS_MIG2]

Niektórym dzieciom bardzo trudno jest przystosować się do nowych warunków. Chcą pojechać do domu. Niektórzy wywożą na chwilę na Ukrainę, a potem wracają. Dochodzi do buntów, gdy domagają się powrotu do domu. [NS_MIG2]

Dlatego, odnosząc się do tego pozytywnego przykładu szkoły w której „wszystko działa”:

Łatwiej jest z migrantami, którzy mają dwóch rodziców. [NS_MIG2]

Sytuację znacznie upraszczał fakt, że pracuje tu mój mąż. Kobietom bez mężczyzn było znacznie trudniej. [NS_MIG6]

6. Nauka języka polskiego i edukacja wielokulturowa

Problem wojny w wychowaniu przedszkolnym i nauce w szkole jest o wiele głębszy, niż opisano w poprzednim podrozdziale i obejmuje kwestię zarządzania wielokulturowością, a także wyzwania związane z traumą wojenną wśród dzieci i rodziców. Tak więc kłopot polega też na tym, że „nie mówienie o wojnie” – jak wskazuje bardzo zaangażowana nauczycielka cytowana wcześniej – nie sprawdza się niestety na dłuższą metę. Trauma wojenna jest realnym problemem w zakresie opieki nad dziećmi w szkole i co gorsza – dopiero teraz się uwidacznia:

ale tak naprawdę skutki tej wojny dopiero teraz są odczuwane na znamieniu psychicznym tych ludzi, tak? Bo skończyła się ta pierwsza fala pomagania i ci ludzie w tym momencie zostają z wieloma rzeczami sami (...) A ktoś jeszcze ma małe dzieci, albo w ogóle rodzina jest podzielona bo część jest “niewyjezdna” po prostu, jedno dziecko na przykład zostało z ojcem tam, drugie dziecko z matką tutaj i do ludzi to zaczyna docierać, wszystko co było ukryte pod tymi działaniami, pod tą adrenaliną, to dopiero zaczyna wychodzić. Dopiero teraz w rozmowie jest odczuwalne to czego człowiek ma już dość [NS_PL6]

W materiałach, które otrzymał nasz zespół badawczy są też – w pełni zanonimizowane – informacje dotyczące zgłaszanych problemów psychicznych dzieci ukraińskich w sądeckich szkołach. Nie są to bardzo częste przypadki, jednak pokazują potencjalną powagę tego problemu. Do celu tego raportu przytoczymy tylko jeden, w miarę wyważony i zanonimizowany fragment:

(Imię) przeżywa wojnę na Ukrainie. Ciągłe o niej mówi, rysuje rysunki o tematyce wojennej. Jest delikatny, często się wzrusza i płacze [fragment zanonimizowanej opinii nauczyciela, dotyczy NS_PL3]

Stany lękowe i depresyjne, zdiagnozowana trauma wojenna... Na ogół personel szkolny szybko diagnozuje te problemy i zapewnia doraźną pomoc psychologiczną, ale w wielu wypadkach konieczna jest regularna psychoterapia, a dostęp do psychiatrów w Polsce, szczególnie znających język ukraiński, jest niezwykle utrudniony. Pracownicy organizacji pozarządowej którzy udzielili wywiadu, są w pełni świadomi tego problemu:

teraz jesteśmy w trakcie tworzenia poradni psychologicznej nastawionej na dzieci i młodzież głównie, dzieciaki z Ukrainy, bo widzimy, że... często przychodzą do nas osoby i płaczą, żalą nam się, my nie jesteśmy psychologami, "błagam, pomóżcie mi bo potrzebuję pomocy i sobie nie radzę" [NS_PL6]

Pozostaje mieć nadzieję, że tworzona poradnia spełni swoją funkcję, bo potrzeby w tym zakresie – nie tylko w przypadku Nowego Sącza, ale prawdopodobnie całej Polski – są ogromne.

O tym, że wojna jest trudnym tematem zarówno dla dzieci ukraińskich, jak i dla ich polskich koleżanek i kolegów w klasie, świadczy opisana poniżej historia:

Był tam chłopiec z Polski. Narysował coś, napisał coś w stylu „Putin przyjdź do nas”. Słyszałam to już od nauczycielki. (...) Przyszedł, słuchał jakiejś piosenki na YouTubie, coś w tym rodzaju i wzywał Putina do Polski. Potem narysował flagę Ukrainy i bomby, coś w tym stylu, sama nie widziałam tego kawałka papieru. Według nauczycielki narysował tam coś, co naprawdę razi na Ukraińców. I złożył tę kartkę i dał drugiej dziewczynce z Ukrainy. Rozwinęła tę kartkę, spojrzała na nią i zaczęła płakać, oni wyjeżdżali z Mikołajowa, to było trudne.[NS_MIG6]

Jednak na szczęście w tym przypadku reakcja nauczyciela była natychmiastowa:

Nauczycielka od razu powiedziała, że tak się nie da, spędziła godzinę wychowawczą w klasie. (...) Opowiedziała, po co tu przyjechaliśmy, co się dzieje w domu i w ogóle, że wojna nie jest dobra. [NS_MIG6]

Warto dodać, że sprawa miała swój dalszy ciąg – skargę matki polskiego dziecka na nauczycielkę do dyrekcji szkoły.(za stanięcie po stronie „ukraińskiej” tego sporu). Mimo, iż jest to incydentalna historia to pokazuje, iż w przypadku niechęci do cudzoziemców problem jest o wiele głębszy i dotyczy na ogół całej rodziny ucznia.

Równocześnie jednak nie wszędzie sytuacja była tak dobra. Pojawiały się też przypadki dyskryminacji w szkole ze strony polskich uczniów:

No w szkołach z tego co wiemy to właśnie jest ten problem adaptacyjny. To jest właśnie to, że dzieci są na świetlicy, jest dwójka osób z Ukrainy, która się ze sobą bawi, a reszta dzieciaków też, no, zamiast prowadzić moim zdaniem jakieś takie zajęcia też psychologiczno-pedagogiczne dla dzieci też, przede wszystkim dla dorosłych, no bo skoro dorosły ma uprzedzenie dla osoby z Ukrainy, do uchodźcy, to to przechodzi na dzieciaki. I później taki dzieciak idzie “A ty jesteś Ukraińiec, ja się z Tobą nie bawię” [NS_PL6]

Natomiast w zakresie systemowej edukacji wielokulturowej jest jeszcze wiele rzeczy do nadrobienia. Respondenci narzekali często, że nauczyciele nie są przygotowywani do pracy z uczniem-cudzoziemcem, a ponadto nie dostają odpowiedniego wsparcia w tym zakresie:

Wiadomo tylko o dwóch szkołach, które zatrudniały asystentów do nauczania dzieci ukraińskich. Ale to nie byli w pełni asystenci, a raczej próba zatrudnienia ukraińskich nauczycieli. Prowadzili dodatkowe zajęcia w szkołach. W czasie zajęć pozalekcyjnych. Ale nie było asystentów nauczycieli. Władze lokalne postanowiły nie organizować klas przygotowawczych, integracyjnych, aby dzieci mogły szybciej zostać włączone do ogólnego procesu edukacyjnego. Taki program teoretycznie istnieje, ale tutaj nie działa. [NS_MIG1]

Są takie rzadkie przypadki, kiedy dziecko zajmuje pierwsze miejsce w olimpiadzie matematycznej. [Ale...] Są dzieci, które w ogóle nie chodzą do szkoły, bo matka widzi, że dziecko ma wielki strach i opór. [NS_MIG1]

Warto też wspomnieć, że dla cudzoziemców posiadających dzieci to właśnie kwestia edukacji i skutecznej integracji dzieci w polskim systemie szkolnym jest kluczowym czynnikiem, również potencjalnie wpływającym na możliwość dłuższego pozostania w Polsce. Świadczy o

tym fragment wypowiedzi respondentki, która mimo, iż sygnalizuje wiele trudności, na które napotkała w Polsce, stwierdza:

Już zaczynam myśleć o zostaniu. Lubię szkołę tutaj bardziej niż w domu. Dziecko przychodzi do szkoły takie szczęśliwe. Prawda nie chce wstać, ale przychodzi, komunikują się. Wchodzisz do klasy, a nauczycielka siedzi przy stole i wszyscy ją otoczyli, ktoś już siedzi obok, ktoś siedzi na jednym kolanie, ktoś na drugim i mówią jej coś jednocześnie. I wszyscy są spokojni, nie krzyczą na nich, nic na siłę. [NS_MIG6]

Osobnym, niezwykle istotnym aspektem funkcjonowania imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu jest kwestia znajomości języka polskiego. Mimo, iż język ukraiński jest podobny do języka polskiego, problemy komunikacyjne potrafią być istotnym wyzwaniem nie tylko w przypadku poszukiwania pracy, ale także w życiu codziennym. Jak wspomina jedna z respondentek:

Na początku było to oczywiście trudne. Nie rozumiesz języka, nie rozumiesz, gdzie iść, co robić. (...) Pierwszy czas był dla mnie bardzo trudny, bo nic nie rozumiałam. (...) Na początku wstydziłam się swojej wymowy, zawsze byłam przepytywana przy kasie. Wybrnęłam z tej sytuacji, bo są kasy samoobsługowe, w których można sobie spokojnie poczytać, popatrzeć, nauczyć się kilku słówek do tłumaczenia. [NS_MIG6]

W nauce języka polskiego na pewno nie pomagała codzienna troska o swój kraj i życie najbliższych:

Na początku nic mi się nie chciało, ale potem wzięłam się w garść. Życie toczy się dalej. Znalazłam ogłoszenie, że Czerwona Kalina oferuje kursy języka polskiego. No jasne, że napisałam swoją ankietę, zostałam zaproszona. I od tego dnia zaczęłam uczyć się języka polskiego. A1, A2, teraz chodzę B1. To wszystko dzięki tej fundacji. [NS_MIG4]

Wspomniana tutaj fundacja to Ukraiński Dom „Czerwona Kalina”, miejsce udostępnione diasporze ukraińskiej w Nowym Sączu, gdzie organizowane są kursy językowe finansowane przez samorząd, ale też i organizacja pozarządowe i religijne (Towarzystwo Jezusowe), a także konsultacje w zakresie przepisów dotyczących prawa pracy (np. dyżury konsultanta Wojewódzkiego Urzędu Pracy):

Uczyliśmy się języka polskiego, przyjechaliśmy w marcu i gdzieś w kwietniu spotkaliśmy na placu zabaw dziewczyny, które uczyły się polskiego. Potem trafiliśmy do ośrodka Czerwona

Kalina, tam przez 30 godzin uczyliśmy się polskiego, mieliśmy kilka kursów. (...) Było ciężko, ale jesienią poszłam do szkoły policealnej uczyć się języka, uczyłam się już rok. [NS_MIG6]

Nasi respondenci – zarówno Polacy, jak i cudzoziemcy – potwierdzają, że istnieje oferta kursów języka polskiego na poziomie podstawowym (A1-B1), natomiast – podobnie jak w przypadku uczestników warsztatów diagnostycznych – sygnalizowano problem braku kursów bardziej specjalistycznych. Poniżej wypowiedź imigrantki, której ostatecznie udało się znaleźć pracę w swoim wyuczonym zawodzie księgowej:

za pierwszym razem było ciężko ze względu na język, bo nie było profesjonalnego języka polskiego. Chodziłam na kursy językowe, ale pierwszy czas był bardzo trudny. (...) Chciałabym więcej kursów językowych. W zeszłym roku było ich sporo, ale wszystkie były na poziomie podstawowym. Może potrzebujemy bardziej rozbudowanych kursów językowych, bardziej dostosowanych do nas, żebyśmy mogli być szybsi. [NS_MIG5]

Oczywiście problem nauki języka polskiego jest mniej dotkliwy w przypadku ukraińskich dzieci i młodzieży:

Ale przeciętnie dzieci uczą się języka szybciej niż dorośli. [NS_MIG1]

Dzieci chodziły do szkoły bez żadnych problemów, nawet łatwiej niż w Ukrainie. (...) Starsze dziecko poszło do gimnazjum w momencie przybycia. [NS_MIG2]

7. Dostęp do usług zdrowotnych

Według najnowszego sondażu zrealizowanego na zlecenie Federacji Przedsiębiorców Polskich, aż 73% Polaków nie jest zadowolonych z systemu ochrony zdrowia w naszym kraju (PAP, 2023). Trudno więc oczekiwać, by nasi respondenci mieli w tej materii odmienne zdanie. Z badań terenowych wyłania się więc w miarę spójny obraz tego, z jakimi barierami stykają się cudzoziemcy w Nowym Sączu w zakresie dostępu do usług zdrowotnych. Należy jednak oddzielić kwestie klasycznych narzekań na długie kolejki na SOR czy to specjaliści:

Medycyna na Ukrainie jest trochę lepsza, kiedy zachorowałam i straciłam przytomność, a potem zadzwoniłam do szpitala, że jestem chora, przyjechali, przepisali lekarstwo i powiedzieli, jedź do szpitala. A ja nie mogę wstać. Staliśmy w kolejce przez 8 godzin. Był tam 32-letni facet, stało mu się gorzej, nikt do niego nie wyszedł, nawet pielęgniarka. [NS_MIG4]

Ukraińcy przyzwyczajają się do sposobu funkcjonowania systemu opieki medycznej, jednak większość uważa go za mało wygodny, zbyt biurokratyczny, a proces ten jest za długi.
[NS_MIG1]

od sytuacji, w których imigrant – z różnych powodów – jest pozbawiony dostępu do opieki zdrowotnej. Czasem takie sytuacje wynikają z dyskryminacji cudzoziemca:

Czasem zdarzają się przypadki odmowy wykonania usługi, kiedy osobie wydaje się, że to dlatego, że jest uchodźcą. [NS_MIG1]

jednak częściej jest to spowodowane problemami w komunikacji, a także brakiem kapitału społecznego u imigrantów, o czym świadczy poniższa historia:

był właśnie taki mały chłopiec (...) gdzieś wybił sobie, tu mu tak wybrzuszyło, no mama była zupełnie bezradna, bo nie wiedziała gdzie iść, nawet jak zdjęcie rentgenowskie zrobić, bo ją po prostu odsyłano, że nic, że smarować, a dziecko jej płakało po nocach z bólu. To były ferie, już po prostu nie widziała, tak zaczęła po prostu do mnie pisać, że chyba wróci na Ukrainę po prostu tam gdzieś. No bo nie wie co zrobić. Ja mówię, czy była właśnie na tym SORze. Wytłumaczyła mi, była ale ją odesłano, żeby gdzieś do chirurga poszła. (...) zaraz, jak powiedziałam, że jestem przedstawicielką szkoły, jako wychowawczyni przychodzę z dzieckiem. Bardzo proszę o po prostu udzielanie, bo mama jest bezradna. Nie wiem co zrobić, nawet jak wypełnić dokumenty, więc pomogłam jej wszystko. Zaprowadziłam nawet, no po prostu weszłam z nią do lekarza, żeby jej to wytłumaczyć, bo pewnie, że mówię po polsku, ale wiadomo, że te nazwy to też nie do końca. Poszłam z dzieckiem na zdjęcie rentgenowskie, czekałam na wyniki. I jak już wiedziałam, że trafiły do chirurga z tym zdjęciem, ze wszystkim, to wtedy już po prostu zostawiłam mamę taką już z ulgą. Wiedziała, dostała po prostu leki, wiedziała, co robić. [NS_PL3]

W tym konkretnym przypadku zadziałał splot korzystnych okoliczności: przyjazna nauczycielka, która udostępniła rodzicom swój numer telefonu, a ponadto udzieliła pomocy w czasie wolnym (ferie), działając jako tłumaczka imigrantki i jej dziecka. Należy jednak zadać pytanie, jak często imigranci mogą liczyć na taką pomoc? Odruch dobrego serca nie zawsze wystarcza, dlatego sami respondenci sugerują, że potrzebna jest pomoc systemowa:

Istnieje (...) zapotrzebowanie na stanowisko tłumacza w dziedzinie medycyny między uchodźcą a lekarzem [NS_MIG1]

Warto jednak zwrócić uwagę, że sytuacja w Nowym Sączu i tak jest dość korzystna pod tym względem z uwagi na dostępność lekarzy znających język ukraiński, bądź rosyjski. Są to zarówno lekarze ukraińscy (mowa była o nich również w podrozdziale poświęconym rynkowi pracy), jak i Polacy:

Największym problemem jest bariera językowa, a także długi czas oczekiwania w kolejce. To wpływa na poczucie bezpieczeństwa. Ale ogólnie istnieje taka praktyka zatrudniania w mieście ukraińskich lekarzy, jeśli jest taka możliwość, to do nich trafiają uchodźcy. Są to terapeuci i dentyści. [NS_MIG1]

W mieście pracują także ukraińscy lekarze: dentysta, okulista, neuropatolog i chirurg. [NS_MIG2]

Kiedyś byliśmy u lekarza dziecięcego, wydaje się być Polką, ale zna rosyjski i już uczy się ukraińskiego, bo z ludźmi rozmawiała po ukraińsku. Zdaliśmy szkolną komisję lekarską dla dziecka. Pani doktor jest cudowna, nie czekaliśmy długo, zapisano nas w jakieś 2 dni. Dała skierowanie, bo był problem ze skoliozą i trzeba iść do ortopedy. [NS, MIG5]

Warto również wspomnieć, że elementem łagodzącym – choć nie rozwiązującym całkowicie problem dostępności do usług medycznych – jest tradycyjna słowiańska zaradność, widoczna zarówno u Polaków jak i u Ukraińców:

Adaptacja systemu medycznego jest trudna, ale ludzie szukają alternatywnych sposobów rozwiązania problemu. Albo jadą na tydzień na Ukrainę po pomoc lekarską, albo rozmawiają telefonicznie z ukraińskim lekarzem, albo przewożą jakieś lekarstwa z Ukrainy. [NS_MIG2]

8. Kwestie bytowe

Najważniejszą kwestią dla imigrantów przymusowych przybyłych po 24 lutego 2022 r. była kwestia zakwaterowania. W tym przypadku władze miasta Nowy Sącz i szerzej – powiatu nowosądeckiego – zareagowały bardzo sprawnie. Specjalna komórka Urzędu Miasta Nowy Sącz i współpracująca z nią analogiczna jednostka powiatu nowosądeckiego stworzyła bazę dostępnych centrów zbiorowego zamieszkania dla uchodźców i delegowała do nich potrzebujących:

zwróciliśmy się do pana [imię], on pracuje w urzędzie i zajmuje się takimi sprawami i dostaliśmy hostel. I mieszkaliśmy tam przez kilka miesięcy. [NS_MIG5]

Jeśli chodzi o zakwaterowanie, to jest pan [Imię], który przystosował swoje hotele dla ukraińskich rodzin i pan [Imię] w Urzędzie [Miasta Nowy Sącz], który kieruje ludzi do niego. Istnieje możliwość zamieszkania w Krynicy Zdroju. [NS_MIG2]

Sytuacja Sądeckizny była o tyle łatwiejsza, że początek kryzysu uchodźczego przypadł na martwy sezon w turystyce, co pozwoliło na wykorzystanie dość bogatej bazy noclegowej w powiecie nowosądeckim do doraźnego zakwaterowania imigrantów przymusowych:

To było tak, jak zaczęli przyjeżdżać, te środki były puste, bo to był martwy sezon. [NS_PL4]

Co ciekawe, z uwagi, iż były to głównie ośrodki wypoczynkowe i hotele, standard tego początkowego zakwaterowania był dość wysoki, a nawet – jak zapewnia pracownik jednego z urzędów – wyższy niż ten, na który mogli liczyć ukraińscy uchodźcy w bogatszych krajach zachodniej Europy:

No nie, zawsze im się wydawało, że zachodzie Europy jest lepiej. Ja miałam takie sytuacje, gdzie na przykład, jak na początku wojny mieliśmy tu takie dyżury całodobowe i miałam takie telefony, że proszę panią, ja wyjechałam do Niemiec, ja byłam tu w Polsce parę dni, ale ktoś mi zaproponował, żebym pojechała do Niemiec. A ja tam dostałam się do środka, gdzie jest mały pokój, piętrowe łóżka i tak dalej. Warunki są dużo gorsze niż mi się wydawało. U nas ludzie brali do domów czy domów wczasowych, a tam jednak oni zostali umieszczeni w ośrodkach dla cudzoziemców i wtedy zderzali się z tym Zachodem takim prawdziwym, że wcale nie jest tak fajnie w tych Niemczech, w Holandii czy gdziekolwiek i część tutaj do nas wracała. Bardzo dużo osób. [NS_PL4]

W ciągu 2022 roku w tych obiektach zbiorowego zakwaterowania przebywało około 4 tysięcy osób (Zarząd Powiatu Nowosądeckiego, 2023). Jednak stopniowo migranci przymusowi opuszczali tymczasowe hostele – na ogół dobrowolnie, szukając mieszkań pod wynajem, ale też z uwagi na pojawiający się sezon turystyczny:

W Polsce trafiliśmy najpierw do ośrodka wypoczynku (...), potem ludzie przyjęli nas na kilka dni. A potem przyjechał mąż i nas zabrał.(...) Ponieważ mąż pracował, pomyśleliśmy, że są inne osoby, które bardziej potrzebują pomocy. Dlatego natychmiast szukaliśmy płatnego mieszkania [NS_MIG6]

Też w takich mniejszych miejscowościach, na przykład Wysowej, tam duże były ośrodki, znaczy jakieś sanatorium, które było niewykorzystane i bardzo dużo tam przyjechało cudzoziemców i potem do mnie dzwonił i mówił: No, ale oni wszyscy wyjechali, chociaż myśmy im dali, ale ja

mówię, no dziwcie się, do nich dotarło, że tu no i ile mogą być waszymi gośćmi, ile mogą mieszkać. Oni chcą pracować, bo oni mówią, my nie chcemy żyć na wasz koszt. (...) Niektórzy właściciele ośrodków też brali nie do końca z dobrego serca, tylko myśleli, że na tym po prostu zarobią. A potem jak się okazywało, że z tym dofinansowaniem to nie do końca tak jest, a zbliżał się sezon taki, gdzie mogli zarobić na innych turystach. To po prostu mówili, tym...musicie wyjechać, tak. [NS_PL4]

W tym kontekście dużą rolę odegrali lokalni przedsiębiorcy zatrudniający imigrantów z Ukrainy. W sytuacji, gdy rodziny imigrantów musiały również szukać schronienia w Polsce, najpierw aktywnie włączyli się w proces ich relokacji, a następnie wynajęli budynki, które udostępnił pracownikom i ich krewnym:

W ogóle u nas jest taka firma (...), która jest w tym zrzeczeniu tych transportowców, a oni bardzo pomagali tym cudzoziemcom na początku. (...) ja miałam telefony pani (imię) co my możemy zrobić, jak my możemy pomóc. Mamy mieszkania, mamy transport, trzeba coś przewieźć. Naprawdę bardzo się ci pracodawcy zaangażowali, pomagali i myślę, że dlatego te rodziny też zostały tutaj, bo widzieli, że jest [...], są zaopiekowani, są u siebie. (...) jest też taka duża firma i właśnie są takie dwa domy, gdzie kupiła firma i podzieliła na pokoje, no i ci kierownicy mieszkają i tam mieszkają ich rodziny. [NS_PL4]

Więc też sprowadzaliśmy też rodziny, wysyłaliśmy busy na granicę, pomagaliśmy też... Szukaliśmy jakichś kwater, żeby mogli tutaj zamieszkać. (...) Pomagaliśmy im po prostu szukać, nie wiem, miejsca zamieszkania (...), ale w tych pierwszych tygodniach, to do miesiąca, staraliśmy się tak pomagać, że wynajęliśmy mieszkania, płaciliśmy za te mieszkania, to jest około tak... Dawaliśmy trzy tygodnie, prawda, żeby oni mogli się tutaj zorganizować. Ale faktycznie, taka była pomoc firmy, jeżeli chodzi o tych naszych pracowników [NS_PL7]

Obecnie znaczna część imigrantów przymusowych z Ukrainy mieszka w wynajętych domach i mieszkaniach, choć w okresie poszukiwania tych lokali doświadczyli oni nierzadko trudności, a nawet dyskryminacji:

Mieszkania szukałam przez OLX. Dość długi czas. Kiedyś trafiłam na właściciela, który powiedział, że nie ma mieszkań dla Ukraińców. Najpierw wynajmowałam mieszkanie od krewnych, po prostu płacąc za media, a potem znalazłam polskich właścicieli, od których wynajęłam mieszkanie. [NS_MIG1]

Albo mieszka dużo osób w jednym domu i oni się po prostu tutaj też na terenie Nowego Sącza, chyba w okolicach (nazwa ulicy), mają jeden dom, taki duży wynajęty, gdzie są osoby, które już podjęły pracę zarobkową i oni wszyscy wspólnie jak gdyby się na ten czynsz całego domu składają [płacąc] osobie, która im wynajmuje ten dom. A jeśli chodzi o hostele, to wydaje mi się na początku był ten problem, ale chyba na tę chwilę to nie, bo oni nawet sobie sami gdzieś wynajmują mieszkania, na przykład wyprowadzili się z tych hoteli czy hosteli i oni już na własną rękę sobie szukają [NS_PL3]

[Nasza] rodzina wynajmuje mieszkanie 2-pokojowe. Pomogli przyjaciele. Trudno [nam] było znaleźć mieszkanie w zwykły sposób, ponieważ rodzina jest duża, dzieci są hałaśliwe, a jedno z młodszych dzieci ma umysłową niepełnosprawność, nie jest to krytyczne, ale należy to wziąć pod uwagę. Aby rodzina nikomu nie przeszkadzała. [NS_MIG2]

słyszą, że jesteś Ukraińcem i odmawiają. Nie znalazł go od razu. Zdarzyło się, że zgodziłeś się przyjść i obejrzeć, a potem wcześniej dzwonisz, a jego już nie ma, mieszkanie zostało wynajęte. Rozumiesz, że po prostu odmówiono ci. Zwierzęta nie były w ogóle akceptowane. Sytuację znacznie upraszczał fakt, że pracuje tu mój mąż. Kobietom bez mężczyzn było znacznie trudniej. Nie chcieli (wynajmować), nawet gdyby była praca. Mieszkamy w domu na obrzeżach miasta. [NS_MIG6]

Nadal jednak pewna liczba osób korzysta z miejsc zbiorowego zakwaterowania prowadzonych przez Urząd Miasta Nowy Sącz:

W tej chwili również mamy kilka takich dużych swoich obiektów, gdzie mamy jako miasto oficjalnie zakwaterowanych. Mamy w tej chwili 270 osób [NS_PL5]

Warto przy tym wspomnieć, że w wyniku zmiany przepisów jest już przynajmniej częściowa odpłatność za pobyt w tych hostelach:

Ukraińcy mogą korzystać z tanich mieszkań w mieście i jego okolicach. 120 dni pobytu gratis, następnie do 180 dni - 50% kosztów utrzymania (40 zł za dobę), powyżej 180 dni - 75% (60 zł za dobę). Wyjątki dotyczą matek dzieci do 12 miesiąca życia, rodzin wielodzietnych, osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności i ich opiekunów oraz emerytów. Takich hostelów jest dokładnie 5, plus jeszcze hostele w Krynicy Zdroju [NS_MIG1]

Oprócz kwestii zakwaterowania, jedynym problemem który pojawił się w trakcie naszych badań terenowych jest prawo do pobierania świadczenia wychowawczego 500 plus dla rodziców ukraińskich dzieci. Jak wskazuje jeden z naszych respondentów:

Obecnie istnieje ogromny problem z odnowieniem utraconych wypłat 500+. Aby ją odnowić, trzeba napisać milion pism, i to w sytuacji, gdy dana osoba w żaden sposób nie naruszyła regulaminu. (...)Dla matek w Nowym Sączu 500 zł to dużo pieniędzy [NS_MIG2]

9. Relacje społeczne

W niniejszym podrozdziale analizujemy problem nawiązywania i utrzymywania relacji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym, w tym wypadku: z miejscową ludnością Nowego Sącza i szerzej - Sądeckizny. Nasi respondenci – zarówno cudzoziemcy, jak i Polacy – podkreślali, że agresja rosyjska na Ukrainę jest tutaj bardzo istotną cezurą czasową i należy mówić zasadniczo o okresie przed wybuchem wojny i po jej rozpoczęciu. Przed 2022 rokiem społeczność ukraińska (jak już wspomniano, pozostałe grupy narodowościowe cudzoziemców nie są zbyt liczne i według naszych respondentów, nie stanowią zwartej społeczności) była głównie zainteresowana aktywnością ekonomiczną, nie wchodząc w głębsze relacje z miejscową ludnością, ani też nie poświęcając czasu na wewnątrzgrupową integrację:

Do 2022 roku Ukraińcy w Nowym Sączu byli przeważnie albo członkami rodzin kierowców ciężarówek, którzy pracowali dla polskich firm, albo studentami. Pierwsi czuli się komfortowo na minimalnym poziomie znajomości języka polskiego, drugie nauczyły się tego języka od przyjazdu. [NS_MIG2]

Przed wojną w mieście nie było ośrodków kultury ukraińskiej, choć mieszkali tu Ukraińcy. [NS_MIG1]

No integrują się, no. (...) Ale jeżeli chodzi o ich ocenę jako pracowników, to są to dobrzy pracownicy. To są pracownicy, którzy przyjeżdżają tutaj, wytrzymują okres przygotowania tych wszystkich dokumentów, co jest czasochłonne. Później się adaptują. Jeżeli chodzi o integrację tych polskich i ukraińskich kierowców, to nie wiem. Ale ja oceniam bardzo wysoko takich pracowników. No, doceniają to, że pracują w firmie, która dobrze traktuje, bo są różne opinie jeżeli chodzi o środowisko, że wypłata jest na czas, co jest bardzo ważne, środowisko tych TIR-owców przecież to są osoby, które bardzo dobrze zarabiają, jeżeli chodzi o rynek. I to jest doceniane. Oni się dostosowują jeżeli chodzi o wymogi firmy [NS_PL7]

Sytuacja znacząco zmieniła się po 24 lutego 2022 r., kiedy to zarówno uaktywnili się sami członkowie ukraińskiej diaspory, jak i przede wszystkim – nowosądeckie społeczeństwo obywatelskie - głównie organizacje pozarządowe:

W mieście działa wiele organizacji pozarządowych, dzięki czemu Ukraińcy mogą uzyskać poradę prawną, pomoc w zakupie sprzętu rehabilitacyjnego, pomoc humanitarną (produkty lub rzeczy). Kursy języka polskiego i angielskiego dla dorosłych i dzieci. Bezpieczna przestrzeń do zabawy i rozwoju dzieci na terenie fundacji. Świąta, kluby, teatr. Istnieją również różne zajęcia w bibliotece i Pałacu Młodzieży. [NS_MIG1]

[organizacja w której pracuje respondentka] aktywnie współpracuje z władzami miasta w celu organizacji wspólnych polsko-ukraińskich wydarzeń. Święto Niepodległości, Święto Miasta (jako podziękowanie Polakom za gościnę) W maju dzieci z teatru istniejącego na bazie fundacji wystawiły spektakl dla uczniów polskich szkół. Niedawno w Pałacu Młodzieży odbył się koncert tarnopolskich muzyków. (...) Brak [jest] interakcji z krakowskimi organizacjami. Zamiast tego poprzez fundację następuje interakcja z Krynicą Zdrój, Gdynią, Warszawą i Poznaniem. (...) Istotnym problemem jest brak przejrzystej komunikacji z konsulem ukraińskim, jakkolwiek kontakt jest utrudniony [NS_MIG1]

Ukraińcy aktywnie uczestniczą w życiu kulturalnym miasta, szukają takich możliwości. (...) Ukraiński aktywizm przejawia się w życiu kulturalnym: spotkaniach, koncertach. Do tego projekty rządowe i pozarządowe. [NS_MIG2]

Byliśmy na święcie Dzieci Gór. To na tydzień przyjeżdżają różne drużyny z różnych miast i krajów. Poszliśmy zobaczyć ich występy. Jeśli mamy czas, to w soboty i niedziele bez nauki chodzimy na imprezy kulturalne [NS_MIG6]

W tym aspekcie widoczna jest także aktywność władz samorządowych:

Staramy się przeprowadzać dla nich różne koncerty. Od czasu do czasu różne w języku ukraińskim, żeby też wspierać ich tak na duchu. Żeby się poczuły też troszeczkę jak w domu. Mamy... Współpracujemy też z ludźmi, którzy z Ukrainy, którzy są muzykami na przykład. I śpiewają, grają na instrumentach narodowych ukraińskich i przeprowadzają różne takie koncerty, także... Pikniki różne tak jak wspomniałem, że staramy się robić, żeby ludzie też się integrowali, spotykali i jednak te relacje pomiędzy nimi też były takie... Jednak, żeby widzieli, że w razie czego, że nie są sami, że mogą tam się zwrócić o pomoc czy tam do swoich rodaków, czy do nas także tu... [NS_PL5]

Wśród respondentów dominuje pogląd, że integracja imigrantów – zarówno ekonomicznych, jak i przymusowych – postępuje:

I nie widzę, żeby tu był jakiś konflikt czy jakaś problem, że to są Ukraińcy, to są Polacy. Nie, jakoś przyjmują z otwartym sercem i naprawdę z tego co widzę i tam przyjmują do pracy. Nie ma jakiegoś tam problemu, że ty z Ukrainy wykonujesz cięższe prace, a Polak łatwiejsze. Nie, wszystkich traktują równo, także... Dużo ludzi widzę z Ukrainy mają tak jak mówiłem czy znajomych czy rodzinę jakąś i to już takie już relacje międzynarodowe już są. Nie ma takiego właśnie nastawienia jakiegoś negatywnego, że ty jesteś z Ukrainy, że ja trzymam się z daleka od ciebie, nie. [NS_PL5]

W niektórych przypadkach można nawet zaobserwować gotowość imigrantów do osiedlenia się w Polsce na stałe:

Ale mamy też sytuację przez to, że tak jak mówiłam o tych chociażby kierowcach, to jak te duże firmy takie transportowe, (...) to tam 80% kierowców, załogi to są cudzoziemcy. W większości byli to Ukraińcy. I do nich przyjechały rodziny, te najbliższe i te dalsze. I mi się wydaje, że te rodziny już chyba nie wrócą do Ukrainy. Gdzieś poszły do szkoły, kobiety korzystają z tej pomocy naszej socjalnej, mąż dobrze zarabia, a kierowcy dobrze zarabiają i ja widzę, że oni już na przykład po roku kupują domy, mieszkania i chyba raczej już nie będą wracać [NS_PL4]

Problem dyskryminacji wobec cudzoziemców był sygnalizowany w przypadku rynku mieszkaniowego, natomiast akty jawnej wrogości czy ksenofobii w naszych badaniach terenowych pojawiały się jedynie marginalnie:

Była taka sytuacja, był taki wypadek, że pani na przystanku była oburzona, że tu przyjechaliśmy, a wy nas zabijaliście. Wtedy w transporcie mężczyzna krzyknął, że przyjechaliśmy i otrzymujemy wypłaty z polskich pieniędzy. Ale kierowca wstawił się za nami. [NS_MIG4]

W tym przypadku jednak – podobnie jak i we wcześniej omawianej kwestii konfliktu w szkole między dziećmi – po stronie imigranta stanął Polak: w tym przypadku kierowca autobusu, we wcześniejszym – nauczycielka.

Podsumowując kwestię ewentualnego zakorzeniania się Ukraińców na Ślądczyźnie, nastroje tej grupy oddaje dobrze poniższa wypowiedź:

Zostaniemy w Polsce jak najdłużej, niezależnie od tego, czy będzie wojna, choć myślę, że będzie długo. [NS_MIG5]

Na koniec warto dodać, że jedynie w jednym wywiadzie pojawiło się odniesienie do imigrantów z innych nacji i wskazywało ono na strategię separacji, głównie w wymiarze społecznym adaptacji:

Natomiast obywatele na przykład Gruzji, oj to już jest inna nacja. (...)ja na przykład zauważyłam po obywatelach Indii. Że to jest taka bardziej zamknięta społeczność, że oni się tak integrować z Polakami, to chyba nie za bardzo. Nawet słysząc przedstawicieli firm, że oni raczej tak się trzymają ze sobą. Są tacy bardzo związani i nie mają tutaj rodziny. Tylko zarobić, wysłać pieniądze tam, ileś tam pracować i wrócić. Raczej nie będą chcieli zostać w Polsce. [NS_PL4]

10. Podsumowanie

Nowy Sącz jak i cały podregion Sądecki jest bardzo specyficznym regionem imigracyjnym. W odróżnieniu od stolicy województwa małopolskiego Krakowa, populacja cudzoziemców jest w przeważającym stopniu monoetniczna – dominują w niej obywatele Ukrainy. Ponadto w przypadku imigrantów przymusowych, którzy pojawili się w mieście i regionie po 24 lutego 2022 roku, znaczna część tej grupy trafiła na Sądecki ze względu na powiązania rodzinne. Były to przede wszystkim kobiety, które połączyły się ze swoimi mężami lub partnerami, pracującymi w regionie przed 2022 rokiem. Dodatkowo władze powiatu nowosądeckiego i miasta Nowy Sącz w obliczu nagłego napływu populacji uchodźców wykorzystywały sprawnie istniejącą bazę noclegową w postaci domów wypoczynkowych i hoteli w kurortach takich jak Piwniczna-Zdrój czy Muszyna Zdrój. Miejscowy rynek pracy, choć ukierunkowany na prace nie wymagające wysokich kwalifikacji, był stosunkowo chłonny i umożliwił szybkie podejmowanie działalności zarobkowej przez imigrantów przymusowych. Ponadto placówki przedszkolne i szkolne dysponowały wystarczającą bazą lokalową i kadrową do przyjęcia dodatkowej grupy cudzoziemskich dzieci.

Tym samym adaptacja, a nawet integracja tej grupy imigrantów przymusowych z Ukrainy przebiegała na Sądeckim bardzo często znacznie szybciej i efektywniej niż w Krakowie, a także innych większych miastach Polski. Połączenie rodziny, w tym dość skuteczna adaptacja dzieci w polskim systemie edukacyjnym spowodowały, że duża część reprezentantów diaspory ukraińskiej rozważa długoterminowy pobyt w Nowym Sączu i okolicach, a nawet pozostanie tu na stałe. Niezależnie od sygnalizowanych problemów, należy przyznać że wyniki badań terenowych w Nowym Sączu napawają ostrożnym optymizmem: zebrany przez nas materiał badawczy wskazuje na to, że władze powiatowe i lokalne, placówki edukacyjne, organizacje pozarządowe i religijne, a także pracodawcy stanęli na wysokości zadania, dzięki czemu napływ imigrantów przymusowych był zarządzany w sposób efektywny.

Nie oznacza to jednak, że sytuacja jest idealna i nie wymaga korekty. W toku badań terenowych zidentyfikowaliśmy kilka obszarów, wymagających poprawy i usprawnienia, które zostały szczegółowo opisane wraz z zaleceniami z innych gmin w osobnym opracowaniu pt. „Główne wnioski i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu, Olkuszu, Oświęcimiu i Tarnowie (Pędziwiatr et al. 2023).

Literatura

Bieńkowska, D. Ułasiński, C., Szymańska, J. (2010). Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków.

Kozłowska, J. (1970). Emigracja zagraniczna z powiatu nowosądeckiego w latach 1900-1966, Rocznik Naukowo Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace geograficzne V, 40(1970), 313-327.

Michalec, I. (2023), Raport o stanie miasta: Nowy Sącz jest miastem z przewagą mężczyzn czy kobiet? Sądcczanin, 30 czerwca 2023, artykuł dostępny pod adresem <https://sadczanin.info/wiadomosci/raport-o-stanie-miasta-nowy-sacz-jest-miastem-z-przewaga-mezczyzn-czy-kobiet>

Oleksy-Gębczyk, A., Rydwańska, P., Witowska, J., (2022). Przedsiębiorstwa lokalne wobec pandemii covid-19 na przykładzie przedsiębiorstw z subregionu sądeckiego, Studia Ekonomiczne. Gospodarka • Społeczeństwo • Środowisko, 2/2022 (10), 171-186.

PAP (2023). Wyższa składka zdrowotna? Tak, ale... Polska Agencja Prasowa, tekst dostępny pod adresem: <https://pap-mediroom.pl/zdrowie-i-styl-zycia/wyzsza-skladka-zdrowotna-tak-ale>

Pędziwiatr, K., Stonawski, M., Brzozowski, J. (2022). Imigranci ekonomiczni i przymusowi w Krakowie w 2022 roku. Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji: Kraków.

Pędziwiatr, K., Brzozowski, J., Czerska-Shaw, K., Hajdarowicz, I., Górka, K., Luchik-Musiyezdova, S., Stonawski, M., Szkołut S. (2023) Główne wnioski i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu, Olkuszu, Oświęcimiu i Tarnowie. Ekspertyza CASPAR, UEK

Starosądeckie Info (2016). NIE dla uchodźców w Piwnicznej! Blisko 200 osób na pikiecie! Starosądeckie.info, 16 stycznia 2016.

Szłubowska, A. (2023). Sytuacja demograficzna województwa małopolskiego w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r., [w:] Brzozowski, J. (red.) Uwarunkowania przemian demograficznych w województwie małopolskim. Postawy prokreacyjne, GUS: Warszawa.

Szmit, M. (2013). Nowy Sącz – przykład udanych przemian gospodarczych i cywilizacyjnych, *Rzeszowskie Studia Socjologiczne*, 2/2013, 9-33.

Wrona, S. (2016). Uchodźcy nie trafią do ośrodka w Piwnicznej. To reakcja na protest mieszkańców. *Radio Kraków*, 20 stycznia 2016.

Zarząd Powiatu Nowosądeckiego (2023). Powiat Nowosądecki. Raport o stanie Powiatu Nowosądeckiego za 2022 rok. Nowy Sącz.

Aneksy – spisy wywiadów, rysunków i tabel

Aneks 1. Spis przeprowadzonych wywiadów

Kod wywiadu	Opis rozmówców
NS_PL1	Wywiad z pracownikiem urzędu w Nowym Sączu
NS_PL2	Wywiad z pracownikiem urzędu w Nowym Sączu
NS_PL3	Wywiad z pracownikiem szkoły w Nowym Sączu
NS_PL4	Wywiad z pracownikiem urzędu w Nowym Sączu
NS_PL5	wywiad z pracownikiem urzędu w Nowym Sączu
NS_PL6	Wywiad z pracownikiem organizacji pozarządowej
NS_PL7	Wywiad z pracownikiem firmy zatrudniającej cudzoziemców
NS_MIG1	Wywiad z imigrantem przymusowym z Ukrainy
NS_MIG2	Wywiad z imigrantem ekonomicznym z Ukrainy
NS_MIG3	Wywiad z imigrantem ekonomicznym z Ukrainy
NS_MIG4	Wywiad z imigrantem przymusowym z Ukrainy
NS_MIG5	Wywiad z imigrantem przymusowym z Ukrainy
NS_MIG6	Wywiad z imigrantem przymusowym z Ukrainy

Aneks 2. Spis rysunków

Rysunek 1. Liczba mieszkańców Nowego Sącza (osoby zameldowane na pobyt stały).....	5
Rysunek 2. Liczba obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 roku według źródła danych.....	8
Rysunek 3. Struktura obcokrajowców w Nowym Sączu i Małopolsce według regionu obywatelstwa i źródła w 2023 roku.....	9
Rysunek 4. Liczba obywateli Ukrainy w Nowym Sączu w 2023 roku według źródła danych	10
Rysunek 5. Struktura populacji obcokrajowców wg płci w 2023 roku wg źródła.....	12
Rysunek 6. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych UM oraz MUW	13
Rysunek 7. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 według danych UM i MUW.....	14
Rysunek 8. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 według danych ZUS (liczebność)	14
Rysunek 9. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 według danych ZUS (udział)	15

Rysunek 10. Struktura według wieku i płci Ukraińców w Nowym Sączu w 2023 według danych UKR (liczebność).....	15
Rysunek 11. Struktura według wieku i płci Ukraińców w Nowym Sączu w 2023 według danych UKR (udział).....	16
Rysunek 12. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w Nowym Sączu w 2023 roku	16
Rysunek 13. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w województwie małopolskim w 2023 roku.....	17
Rysunek 14. Struktura wykształcenia wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Nowym Sączu oraz Małopolsce w 2023 roku według danych MUW	18
Rysunek 15. Struktura wykształcenia według płci wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Nowym Sączu w 2023 roku według danych MUW	18
Rysunek 16. Struktura wykształcenia mieszkańców oraz obcokrajowców w Nowym Sączu w wieku 13 i więcej lat.....	20
Rysunek 17. Obcokrajowcy w według sektora zatrudnienia w 2023 roku	21
Rysunek 18. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w Nowym Sączu w 2023 roku	22
Rysunek 19. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w województwie małopolskim w 2023 roku	23

Aneks 3. Spis tabel

Tabela 1. Obcokrajowcy wg regionu obywatelstwa w 2023 roku według źródła.....	10
Tabela 2. Ranking krajów pochodzenia obcokrajowców według liczby obcokrajowców w 2023 roku.....	11
Tabela 3. Struktura wykształcenia obcokrajowców w Nowym Sączu w wieku 25 i więcej lat według płci w 2023 roku, bez uwzględnienia braku danych	19